

Rusya’da Demografik Sorunlar: Bu Sorunların Rusya’nın Eski SSCB Ülkeleri Üzerindeki Nüfuzuna Etkileri ve Çin Tehlikesi

Mehmet ARSLAN¹

Özet

Rusya nüfusu, XVI. yüzyıldan itibaren, 1930’lu yıllardaki açlık ve II. Dünya Savaşı yılları dışında, devamlı olarak artış göstermiştir. Ancak 1990 yılından sonra, başta aşırı alkol kullanımının sebebiyet verdiği yüksek ölüm oranı ve düşük doğumlardan kaynaklanan, dikkat çekici bir nüfus azalması gözlenmektedir. Eğer gerileyişi durdurmak için önlemler alınmazsa, yapılan tahminlere göre, Rusya’nın nüfusu, 2025’de 120 milyona, 2050’de 100 milyona düşecektir. Eski SSCB ülkelerinde bulunan 25,3 milyon etnik Rus’un yaklaşık 10 milyonun Rusya’ya göç etmesine rağmen nüfus azalması devam etmiştir. Nüfusunun bu ülkelerde azalmasına paralel olarak, Rusya bu ülkeler üzerindeki siyasi etkisini de kaybetmektedir. Coğrafi dağılımına bakıldığında, nüfusun %79,3’den fazlası Ural Dağları’nın batısında iken, topraklarının 2/3’ü Ural Dağları’nın doğusundadır. Son yıllarda özellikle Doğu bölgelerinden Batı bölgelere ekonomik sıkıntılardan dolayı çok ciddi nüfus hareketliliği ve iç göç yaşanmaktadır. Nüfusunun yoğun olmadığı Sibirya ve Uzak Doğu Federal bölgelerinin Çin ile sınır olması ve Çin’in bu bölgelerde bulunan bazı yerleri geçici olarak kaybedilmiş Çin toprağı olarak görmesi göz önünde bulundurulduğunda, demografik sorunlar ilerde Rusya’nın ulusal güvenliğini tehdit edecek boyutlara ulaşabilir.

Anahtar kelimeler: *Rusya, Çin, SSCB, millet, demografi*

¹ Dr, sosyo-ekonomik ve politik coğrafya, jeopolitik analizi, dr-mehmetarslan@hotmail.com

Demographic Issues of Russia: the Role of These Issues in the Influence of Russia on the Former Countries of the USSR and the Threat of China

Abstract

The population of the Russian Federation since the XVI century and with the exception of the years of hunger in the 1930's and during the Second World War has been steadily increasing. However, from 1990 until today, especially because of excessive alcohol consumption, that impacts high mortality rate and low birth rate, Russia faces a serious decline in population. If the necessary measures wouldn't be taken, the Russia's population is expected to shrink to 120 million by 2025 and to 100 million by 2050. The population declined despite of the fact that 10 million Russians from approximately 25,3 million ethnic Russians in the former Soviet countries moved to Russia. Russia appears to lose its political influence over post-Soviet space simultaneously with the shrinking of the Russian population in these countries. Regarding the geographical distribution of the population, 79,3% of the Russia's population lives west of the Ural Mountains, while 2/3 of the Russia's territory is located east of the Ural Mountains. In recent years, mainly because of economic reasons, started a large-scale internal migration of the Russian population from the Russia's east to its west. Taking in account that the scarcely populated Siberian Federal District and Far Eastern Federal District border on China and China regards some of these regions as belonged to the by its own temporarily lost territory. Thereby the demographical problems can reach a size to threat the national safety of Russia.

Keywords: *Russia, Chine, USSR, nation, demography*

1. Giriş

Rusya nüfusu, Rusya'nın Altın Ordu devletini yenip, dünya siyasi arenasında söz sahibi olmaya başladığı XVI. yüzyıldan itibaren Rusya'nın yayılmacı politikası sayesinde, devletin sınırlarının genişlemesi doğrultusunda, 1930'lu yıllardaki açlık ve II. Dünya Savaşı yılları dışında, devamlı olarak artış göstermiştir. Buna göre, Rusya'nın nüfusu 1725 yılında o günkü sınırları içinde 18 milyona, 1811 yılında 41 milyona,² (bugünkü sınırları içinde 26 milyon 184 bine³), ilk resmi nüfus sayımının yapıldığı 9 Şubat 1897⁴ yılında 125 milyon 640 bine, (bugünkü sınırları içinde 67 milyon 473 bine) ulaşmıştır.⁵ Bu ilk nüfus sayımında, nüfusun %13,4'ü kentlerde, %86,6'sı ise köylerde⁶ yaşamakta olup, halkın okuma yazma oranı %21,1'dir.⁷

12 Ocak 1989 nüfus sayımına göre, o zamanki resmi adı ile Rusya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti olan çok uluslu Rusya Federasyonu'nda nüfus 147 milyon 22 bin ile zirveye ulaşmıştır.⁸ Ancak 1990 yılından günümüze Rusya'da, ne gelişmiş, ne de gelişmekte olan ülkelerde rastlanmayan, yüksek ölüm oranları ve düşük doğumlardan kaynaklanan, ölüm oranının özellikle çalışabilir erkek nüfusun arasında çok yüksek olduğu dikkat çekici bir nüfus azalması gözlenmektedir. Bu durum Rusya halkının son dönemlerde yaşamış olduğu büyük sosyo-ekonomik ve kültürel depresyondan kaynaklanan sebeplerle açıklanabilir.

17.075.400 km²'lik yüzölçümü ile dünyanın en geniş ülkesi olan Rusya Federasyonu dünya coğrafyasında neredeyse her türlü doğal kaynağa sahip dünyanın en zengin devletlerinden birisidir ve dünya ekonomisinde özellikle enerji kaynaklarında önemli bir yere sahiptir. Dünya petrolünün

² Sergey Eršov, *Velikaya Rus. Narodonaseleniye i Voynu I-XX v.v.*, Moskva, 1997, str. 76-90

³ Adolf Raşin, *Naseleniye Rossii za 100 let (1811-1913 gg.)*, Moskva, 1956, str. 6-20

⁴ 1897 sayımına göre 208 822 kişi ana dilini Türkiye Türkçesi (Turetskiy) olarak belirtmiştir. Ayrıca bu sayıma göre Rusya İmparatorluğunda 5 milyon 631 bin Yahudi yaşamaktaydı.

⁵ Aleksandır Manuilov, *Pervaya Vseobşaya Perepis Naseleniya Rossiyskoy Imperii 1897 g.*, Moskva, 1906, <http://www.hist.msu.ru/Labour/Census1897/text.pdf>, Erişim: 13.07.2009

⁶ Rusya'da Stalin'in ölümüne kadar (4 Mart 1953) olan sürede köylülere kimlik verilmediğinden dolayı köylüler yaşadıkları yerleri terk edemiyorlardı. Bundan dolayı Rusya'da şehirlerde yaşayanların köylerde yaşayanlara oranı bu tarihten sonra artmaya başlamış, 1959 yılında bu oran %33'e % 67 iken, Rusya'da ilk defa 1970 yılında kentlerde yaşayanların oranı %52 ile köylerde yaşayanların oranını geçmiştir. Ancak hızlı artıştan dolayı suni bir şehirleşme ve şehir toplumu oluşmuştur.

⁷ *Demoskop Weekly*, "Pervaya Perepis Naseleniya Rossiyskoy Imperii 1897 g", http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97.php, Erişim: 10.07.2009

⁸ Goskomstat Rossii, "Ob Itogah Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 Goda", <http://www.gks.ru/PEREPIS/report.htm>, Erişim: 20.07. 2009

%13'ü, doğal gazın %32'si, kömürün ise %9'u Rusya'da çıkarılmaktadır.⁹ Bu durum bir taraftan kalkınmaya yardımcı olurken, diğer taraftan da içinde ona engel olan gelenekler barındırmaktadır. Ülkenin bu kadar zengin olması Rusya'yı üretim toplumu olmaktan alı koymuş ve Rusya'yı âtil hale getirmiştir. Politik coğrafya biliminde ülkelerin sınıflandırılması yapılırken zengin ülkeler ile gelişmiş ülkeler birbirinden ayrılır. Rusya zengin ve nükleer gücü sayesinde G-8 üyesi bir devlet olmasına rağmen, bu devasa coğrafyada kalitesiz alt yapı, yaşam koşulları ve ulaşım sistemlerinin mevcut olduğu üçüncü dünya ülkelerini andıran ekonomik ve sosyal bir yapıya sahiptir. Ülkenin coğrafi konumu itibariyle Avrasya'nın Kuzey Batı tarafında bulunması nedeniyle sert iklim şartları hüküm sürmekte, arazisinin %75'i tundra ve tayga ormanları ile kaplı, yüz ölçümünün yalnız %20'si tarıma uygun, bu arazinin de yarısından fazlası yine riskli tarım alanıdır. Etrafı 17 tane denizle çevrili olmasına rağmen, bu denizlerin çoğu yıl boyunca buzlarla kaplıdır. Özellikle düşük nüfus yoğunluğunun olduğu Çin sınırı ile Doğu'daki sınırlar kontrolsüz ve ıssızdır. Doğal kaynaklarının büyük kısmı sanayileşmiş merkezlerden uzak, benimsenmesi zor olan Sibiry ve Uzak Doğu Federal Bölgelerinde bulunmakta ve Rusya bölgeleri arasında ciddi sosyo-ekonomik tezatlar bulunmaktadır.

Yaşamış olduğumuz dünyamızın düzeni ve güçler dengesi tarihin her safhasında savaşlar sonrasında belirlenmiş yeniden belirlenmiştir. II. Dünya Savaşının ardından kurulan dünya düzeni de artık yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. "Yeni düzen tarihte ilk kez savaş olmadan kurulabilecek mi? II. Dünya Savaşından en kârlı çıkan Rusya, bu yenedünya düzeninde istediği yeri alabilecek mi?" gibi sorular gündeme gelmektedir.

Rusya özellikle elindeki enerji kaynaklarını kullanarak kurulmak istenen yenedünya düzeninde Avrasya coğrafyasında jeopolitik bir güç olma hayali kurmaktadır. Bu çalışmada Rusya'nın Avrasya coğrafyasında jeopolitik bir güç olması bir tarafa, eski SSCB ülkeleri üzerindeki siyasi nüfuzunu da kaybetmeye başladığı, ayrıca kendi güvenliğini ve bütünlüğünü tehdit eden içerdeki ciddi demografik, sosyo-ekonomik ve etnik sorunlar yaşamakta olduğu Rusça kaynaklar ağırlıkta olmak üzere farklı veri ve analizlerle ele alınmaktadır.

Rusya'da özellikle erkeklerin ölüm oranı çok yüksek olup, 2009 yılı için ortalama yaşam beklentisi erkekte 57,7 yıl, kadında ise 71,2 yıldır.

⁹ I.A. Rodionova i T.M. Bunakova, *Ekonomičeskaya Geografiya*, Moskovskiy litsey, Moskva, 2006, s. 341-436

Rusya’da son yıllarda felâket boyutuna doğru sürüklenen bir nüfus azalması gözlenmektedir. Nüfusun demografik anlamda sayısının ve niteliklerinin tespiti amacıyla en son 2002 yılında yapılan sayıma göre nüfus 145 milyon 274 bin¹⁰ iken,¹¹ Rusya Devlet İstatistik Enstitüsü’nün 1 Ocak 2009 tarihli verilerine göre Rusya Federasyonu’nun nüfusu 141 milyon 903 bine düşmüştür.¹² Gerekli tedbirler alınmazsa, Rusya Federasyonu Ekonomi Gelişim Bakanlığı’nın tahminlerine göre şu anki nüfus artışı göz önüne alındığında nüfus, 2025 yılında 120 milyona, 2050 yılında 100 milyona,¹³ BM’nin yaptığı tahmine göre ise bu rakam 108 milyona,¹⁴ Rusya Bilimler Akademisi Sosyal-Politik Araştırmalar Enstitüsünün tahminine göre ise 83 milyona kadar düşecektir.¹⁵

2. Nüfus Azalmasının Sebepleri

Rus Demograflar, nüfusun bu denli azalmasına sebebiyet veren alkol, uyuşturucu, intiharlar vb. önemli etkenlerin toplumda bu denli yaşanmasını, Rusya toplumunun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik adaletsizlik, halkın genelinin gelir seviyesinin düşük olması, zenginler ile fakirler arasındaki uçurum, yoksulluk ve yalnızlaşma, Rusya’ya has demokrasi anlayışı ve mafyalaşmaya müsait devlet yapısı olarak açıklamaktadırlar. Rusya’da merkezi ve yerel yönetimlerin başında % 70 oranında eski KGB ajanlarının bulunduğu iddia edilmektedir. Rus uzmanlara göre günümüzdeki Rus hükümetinde gizli polislerin oranı Gorbaçov hükümetine kıyasen % 300 daha fazladır.¹⁶

3 Mart 2007’de Patrik II. Aleksey’in başkanlığını yaptığı bir konferansta, özellikle şimdiki Rus Ortodoks Kilisesi Patriği Kiril “Rossiya og-

¹⁰ Bu rakamın 142 milyon 442 bini Rusya vatandaşı, 1 milyon 254 bini yabancı ülke vatandaşı (bunun 906 bini BDT vatandaşı, ayrıca 4991 kişi de T.C. vatandaşıdır), 430 bini vatandaşlığı olmayan ve 1 milyon 269 bini hangi ülkenin vatandaşı olduğunu belirtmeyenlerdir.

¹¹ Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 Goda, “Naseleniye Uçtennoye pri Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 Goda”, 2002, http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_01_01.htm, Erişim: 18.07.2009

¹² Federalnaya Slujba Gosudarstvennoj Statistiki, “Osnovniye İtogi Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 Goda”, <http://www.gks.ru/PEREPIS/osnitogi.htm>, Erişim: 15.07.2009

¹³ Ministerstva Ekonomiçeskava Razvitiya Rossiyskoy Federatsii, 2008, http://www.economy.gov.ru/wps/wcm/connect/economylib/mert/resources/8fc54a004999a7a8b57bb7be213d6ed5/csrc200805040080.doc#TTTT1_6, Erişim: 20.07.2009

¹⁴ OON, “Novosti Obyeinenny Natsii”, 13.03.2007, <http://www.un.org/russian/mobile/fullstorynews.asp?newsID=7202>, Erişim: 05.07.2009

¹⁵ L.L. Ribalovskiy, “Strategiya Demografiçeskogo Razvitiya Rossii Na Blijajşıye 20 Let”, *İnstitut Sotsialno-Politiçeskih İsledovaniy Rossiyskoy Akademii Nauk*, 26.01.2006, http://www.ispr.ru/Confer/Demopolit/Content/Demopolit_01.pdf, Erişim: 15.07.2009

¹⁶ Bruce Jackson, “Demokratiya v Rossii”, 18.02.2005, <http://www.inosmi.ru/stories/01/05/29/2996/217337.html>, Erişim: 30.07.2009

romnaya bogataya strana, s ogromnim bednim naseleniyem”, yani “Rusya çok fazla fakir nüfusun yaşadığı, çok büyük ve zengin bir ülkedir” diyecek gelir adaletsizliğini vurgulamıştır. Dünyanın en zengin ülkelerinden Rusya’da halk arasında zenginler daha da zenginleşmeye devam etmektedir. Devlet gelirlerinin çoğunluğu, toplumun yaklaşık % 5–7’lik bir kesimini kapsayan, sonradan görme “Yeni Ruslar” ve “Oligarhlar” diye adlandırılan iki zengin sınıfın elindedir. Rusya’yı tamamen devlet kontrolündeki, mesaisini hükümetin reklamına ve toplumun kafasında mega Rusya imajı yaratmaya harcayan basından, abartılarak duyurulan resmi istatistiklerden, Türkiye’deki akademisyenlerin çoğunun kaynakça olarak kullandığı, dikey idari sistemin kontrolünde korkuyla yaşayan Rus aydın kesimin sokaktaki Rusya’yla pek alakası olmayan eserlerden anlamaya ve yorumlamaya çalışırsanız, Rusya dünyanın en rahat ve refah içinde yaşayan ülkelerinden birisi gibi algılanacaktır. Rusya’nın dünyaya kafa tutarak sergilemiş olduğu dış siyaset manevraları, “önce devlet sonra yer kalırsa millet” felsefesi ve halkın sorunlarının hiçe sayıldığı basından dolayı, Rusya uluslararası arenada kendisini olduğundan farklı göstermekte oldukça başarılıdır. “Ayakkabımın altı delik, ama üstünü hep boyuyorum”.

2.1. Aşırı Alkol, Uyuşturucu ve Sigara Kullanımı

Yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı toplum çareyi alkolde aramaktadır. Rusya nüfusunun bu denli azalmasının temel sebebi alkoldür. Alkol yüzünden Rusya’da her yıl yaklaşık -çoğunluğu erkek olmak üzere- 600–700 bin kişi hayatını kaybetmektedir. Rusya pazarında aşırı şekilde kaçak ürün bulunmakta, bunların başında da alkollü içecekler gelmektedir. Bazı uzmanlar Rusya’da resmi üretilen votka miktarının iki katı fazla votka tüketildiğini öne sürmektedirler. Bu da piyasadaki votkanın yarısının resmi olmayan yollarla piyasaya sürüldüğünü göstermektedir. Rusya’da alkol zehirlenmesinden yılda yaklaşık 40 bin kişi ölmektedir. Bu rakamla Rusya dünyada ilk sırada bulunmaktadır.¹⁷

Rusya Sağlık Bakanlığının verilerine göre ülkede yıllık alkol tüketimi kişi başına yaklaşık 15–18 litredir. Doktorlar tarafından resmi alkolik teşhisi konmuş yaklaşık 2,5 milyon hasta bulunmaktadır. Gerçekte ise bu sayı daha da fazladır ve yaklaşık 5 milyon alkol bağımlısı olduğu tahmin edilmektedir. Fazla alkol tüketiminin yanında, Rusya’da alkol tüketim şekli de ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Devlet tarafından sosyal alanlarda ve

¹⁷ D.A. Korotayev i D.A. Halturina, *Alkogolnaya Katastrofa i Vozmojnosti Gosuderstvennoy Politiki v Preodelenii Alkogolnoj Sverhsmertnosti v Rossii*, - M. LENAND, 2008, str. 67.

toplu taşımada alkol kullanımını yasaklanmasına rağmen insanlar sabahın erken saatlerinden başlamak üzere metroda, otobüste, sokakta yürürken, üniversitede ders aralarında ve yaşamın her kesiminde alkol almakta, bu da toplumun genelini sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Rusya’da bazı uzmanlar, özellikle ciddi ekonomik sıkıntıların yaşandığı bölgelerde sosyal bir patlama yaşanmaması açısından devletin bilinçli olarak halkı alkole teşvik ettiğini savunmaktadırlar.

Bunun yanında, Rusya Federal Narkotik Şube Müdürü Viktor Ivanov’un yaptığı açıklamaya göre, Rusya’da her gün yaklaşık 80 kişi uyuşturucudan ölmekte, 250 kişi daha uyuşturucu bağımlısı olmaktadır. Ivanov’a göre, Rusya’da resmi 503 bin kayıtlı uyuşturucu bağımlısı bulunmakta, BM’nin uyuşturucu bağımlılarını belirlemedeki metod kullanıldığında Rusya’daki reel sayı 2,5 milyona ulaşmaktadır. Bu rakamın 140 bini ergenlik çağına ermemişlerden, 8 bini ise 14 yaş altındakilerden oluşmaktadır.¹⁸

Rusya’da erkeklerin %50’sinden fazlası sigara kullanmakta olup, bu da kanser ve kalp hastalıklarından ölümlerin artmasına sebebiyet vermektedir. Özellikle genç bayanlar arasında sigara içme oranı yüksektir; bu sayı her geçen gün de artmaktadır. Bayanların yarısından fazlası hamileyken sigara kullanmaya devam etmektedir.

2.2. Ülkede Sağlık Sistemi Alt Yapısının Gelişmemiş ve Yetersiz Olması

Rusya’da tıbbın bazı alanlarında öne çıkan önemli hastaneler bulunsa da, genelde en iyi hastane diye gittiğiniz hastaneler bile bakımsız, olması gereken temizliğin çok gerisinde ve hizmet boş vermişlikle yürütülmektedir. Bunun en büyük sebeplerinden birisi doktor ve hemşirelerin 200–250 ABD dolarına tekâmül eden aylık maaşla yaşamak mecburiyetinde kalmalarıdır.

2.3. Sağlıklı Yaşam Kültürünün, Hayat Tarzının ve Kişisel Sağlığa Verilen Önemin Zihniyet Olarak Henüz Yerleşmemiş Olması

Bugün dünyanın en pahalı şehirlerinden biri olarak gösterilen Moskova’nın binalarının %90’dan fazlasında insan sağlığını tehdit eder boyutlarda ağır bir koku hâkimdir. Rusya’da toplumun büyük kısmı yaşadığı genelde ortalama büyüklükleri 40–60 m² dairelerinde köpek beslemekte, bu da o evde birçok hastalığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca

¹⁸ RIA Novosti, “Ejednevno v Rosii ot Narkotikov Gibnut 80 Çelovek”, 12.02.2009, <http://www.rian.ru/society/20090212/161898045.html>, Erişim: 28.07.2009

özellikle yaz aylarında şehir içinde bulunan içi çöp artıklarıyla dolu, aşırı şekilde kirli gölet ve nehirlerde toplumun büyük kesimi suya girmektedir. Bu da halkın sağlığını olumsuz etkilemekte ve salgın hastalıkların yayılmasına sebebiyet vermektedir. Pskov, Yakut, Perm ve bazı diğer şehirlerde musluklardan içme suyu olarak kirli ve kireçli su akmaktadır. Bu suyu içmek değil, yıkanmak bile sağlığa zararlı olmasına rağmen, maddi durumu iyi olan halkın bir kısmı içme suyunu satın alırken toplumun çoğunluğu bu suyu kullanmak zorunda kalmaktadır.

Ayrıca, Rusya'da reklamı en fazla yapılan ürünlerin başında ilaç gelmektedir. Eczanelerden doktor reçetesi olmadan istediğiniz ilacı satın almak mümkündür. Genç ve yaşlı toplumun her kesiminde kendine ait ilaç kutusu bulunmaktadır. Bu da toplumun yanlış ve bilinçsiz ilaç kullanımına neden olmaktadır.

2.4. AIDS ve Tüberküloz Gibi Bazı Ölümcül Hastalıkların Aşırı Yaygın Olması

Rusya'da 2009 Haziran ayı itibariyle kayıtlı 494 074, tahminlere göre ise 940 bin kişide HIV virüsü bulunmaktadır; 6 779 kişi ise AIDS hastasıdır. Sadece 2008 yılında 50 670 kişi daha AIDS/HIV virüsüne yakalanmıştır.¹⁹

Rusya'da 50 binden fazla çocukta AIDS virüsü bulunmakta, her gün 100 kişi AIDS'e yakalanmaktadır. Virüs taşıyanların % 80'i 15-30 yaş arasındadır.²⁰

Rusya Sağlık Bakanlığının 2007 verilerine göre Rusya'da AIDS virüsü taşıyan hastalardan 1 351 tanesi anne karnında hastalığa yakalanmış olan bebek, 20 556'sı ise anne karnında bulaşmış çocuktur.²¹ Dünya sağlık örgütünün raporuna göre ise Rusya'da 2007 yılında AIDS' ten 40 bin kişi hayatını kaybetmiştir.²²

Rusya Sağlık Bakanlığının 2007 verilerine göre ülkede 117 738 tüberküloz hastası olup, bu hastalık yüzünden yıllık ortalama 25 bin kişi ha-

¹⁹ AIDS Foundation East West, 10.07.2009 "Godovoj Otchet 2008", http://www.afew.org/fileadmin/data/Publications_and_glossaries/AFEW_AnnualReport_2RusOk_2008.pdf

²⁰ UNICEF, "Viç/Spid", 2009, http://www.unicef.org/russia/ru/hiv_aids.html, Erişim: 22.07.2009

²¹ Mindzdrasocrazvitiya Rossii. "Vtoraya Konferansiya po VIÇ/SPIDA v Vostochnoj Evrope i Sentralnoj Azii", 2008, <http://www.minzdravsoc.ru/events/aids-conf>, Erişim: 23.07.2009

²² World Health Organization, "Epidemiological Fact Sheet on HIV and AIDS Core Data on Epidemiology and Response Russian Federation", 2008, http://apps.who.int/globalatlas/predefinedReports/EFS2008/full/EFS2008_RU.pdf, Erişim: 21.07.2009

yatını kaybetmektedir.²³ Ayrıca Rusya’da hapisanelerde yaklaşık 92 bin tutuklu tüberküloz hastasıdır.²⁴

2.5. Rusya Nüfusunun Cinsiyet Yapısından Kaynaklanan Sorunlar

2002 nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusun 67,6 milyonu erkek, 77,6 milyonu ise kadındır.²⁵ Buna göre, kadın nüfusu erkeklere nazaran yaklaşık 10 milyon daha fazladır. Rusya için kadınlar ülkesi demek doğru olacaktır. Bu da beraberinde boşanma olaylarının fazla olması, evlilik dışı çocuk doğurmalar, veli sorumsuzluğu ve ihmalkârlığı örnekleri yaygınlaşması, öksüz çocukların ve sokak çocuklarının sayılarının artması, kadın ticareti, kadınların evlenecek eş bulamaması, fiziksel olarak kadının kaldıramayacağı işlerde çalışmak zorunda kalmaları gibi sosyal problemleri beraberinde getirmektedir. Rusya’da 1989 yılı nüfus sayımında 36 milyon evli çift mevcut iken, bu rakam 2002 nüfus sayımında 34 milyona düşmüş, bunun 3 milyonu (%10) resmi evli olmayanlardan oluşmaktadır.²⁶ Rusya Devlet İstatistik Kurumunun 2007 yılı verilerine göre her 100 evlilikten – 58’i boşanmayla sonuçlanmıştır. Bu rakam daha önceki dönemlerde daha da yüksektir.²⁷

Özellikle kadınların çocuklarına bakamamasından dolayı Rusya’da her 38 çocuktan biri ailesizdir.²⁸ Rusya Federasyonu subyektlere²⁹ çocuk haklarından sorumlu temsilcisi Aleksey Golovan 2008 yılında Paris’te yapılan konferansta, 1 Ocak 2007 verilerine göre Rusya’da 748 bin ailesiz çocuk olduğunu belirtmiştir.³⁰ Rusya İçişleri Bakanlığı’nın 2005 verilerine göre Rusya’da 2 milyon eğitim alamayan, 6 milyona yakın kötü şartlarda

²³ Mindzdrasocrazvitiya Rossii. “Dve Mirmiy Den Barbi s Tüberkulozam”, 2008, <http://www.minzdravsoc.ru/health/prevention/0>, Erişim: 24.07.2009

²⁴ Nyu-Yorkskiy İstitut Zdravoohraneniya, “Tüberküloz v Rossii”, 2001, <http://www.tuberculosis.ru/>, Erişim: 22.07.2009

²⁵ Federalnaya Slujba Gosudarstvennoj Statistiki, “Osnovniye İtogi Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 Goda”, <http://www.gks.ru/PEREPIS/osnitogi.htm>, Erişim: 15.07. 2009

²⁶ Rusya’da “Grajdanskiy Brak” diye adlandırılan evlilik şekli mevcut olup, buna göre birlikte yaşayan, ama resmi nikâh yapmamış çiftler de kanun koruması altındadır.

²⁷ Goskomstat Rossii, “Ob İtoğah Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 Goda”, <http://www.gks.ru/PEREPIS/report.htm>, Erişim: 20.07. 2009

²⁸ Anna Sandakova, “Rossiya –Territoriya Sirot”, 14.12.2008, <http://www.cirota.ru/papers/?id=447&ids=0>, Erişim: 25.07.2009

²⁹ Subjekt: parça, bölge.

³⁰ Aleksei Golovan, “Deintitulation of Children –Orphans in Russia and Development of Alternative Family Forms”, 2008, http://www.agence-adoption.fr/home/IMG/pdf/A_GOLOVAN_Paris_22_10_08.pdf Erişim: 17.07. 2009

yaşayan sokak çocuğu diye de tabir edebileceğimiz çocuk mevcuttur. Bunlardan 2005 yılı verilerine göre 655 bininin suç kaydı vardır. Her yıl 30 bin çocuk kaybolmakta, yaklaşık 4 milyon çocuk uyuşturucu kullanmaktadır.³¹ Ayrıca uzmanlar sadece Moskova’da % 25’i 18 yaş altı olmak üzere, 100 binden fazla hayat kadının olduğunu belirtmektedirler. Eski SSCB coğrafyasında Uluslararası insan ticaretine konu yaklaşık 172 bin kişi bulunmakta, bu rakamın 1/3’ten fazlası Rusya’ya düşmektedir.³² Bunun sebeplerinden biri de, Moskova’da bir bayanın gece kulübünde 1 saat dans ederek kazandığı 150–200 ABD dolarını, profesör, öğretmen veya doktorluk yapan bir kişinin kazanmak için bir ay çalışmasının gerekmesidir.

Dünyada yabancılarla en fazla evlenenler Ruslardır. Moskova’da yabancıların evlilik kaydının yapıldığı 4’cü Evlendirme Dairesinin verilerine göre resmi olarak sadece Türklerle evli olanların sayısı 100 binden fazladır. Yabancılarla evlilik amacıyla yüzlerce site mevcut olup, bu şekilde ülkeden ciddi bir dış göç dalgası da yaşanmaktadır.

2.6. Trafik Kazaları

Ruslar “v Rossii Yest Dve Bedi Duraki i Dorogi” yani, “Rusların iki belası, sorunu var, salakları ve yolları” demektedirler. Son dönemde yol yapımında bazı ilerlemeler kaydedilse de Rusya’da özellikle şehirlerarası yollar Avrupa standartlarının oldukça gerisinde olup, Rusya’nın en gelişmiş iki şehri Moskova-S.Petersburg arasında kara yolunun bazı kesimleri köy yollarını andırmaktadır. Ayrıca toplumun trafik kurallarını sıkça ihlal edip, alkollü, kaba ve aşırı hızlı araba kullanması gibi etkenlerden dolayı Rusya’da trafik kazalarında her yıl yaklaşık 35 bin kişi hayatını kaybetmektedir. Rusya Trafik Şubesi Müdürlüğü’nün verilerine göre 2007 yılında 233 809 trafik kazası meydana gelmiş, bu kazalar esnasında 292 206 kişi yaralanmış, 33 308 kişi ise hayatını kaybetmiştir.³³ Rusya içinde bu kadar trafik kazasına rağmen, devletin imajının bozulmaması için Rusya’daki trafik kazaları medyada gerektiği kadar yer almamaktadır.

³¹ Newsru, “V Rossii Tretya Volna Bezprizornosti, Beznadzornosti, Negramotnosti i Prestupnosti Podroskov”, 01.06.2005, <http://www.newsru.com/russia/01jun2005/generation.html>, Erişim: 14.07.2009

³² UNICEF, “Torgovlya s Ludmi v Roskiyoy Federatsii”, 2006, http://www.unicef.org/russia/ru/ru_human_trafficking_rus.pdf, Erişim: 18.07.2009

³³ GİBDD Rossii, “Dorojno Transporniye Proıştiviye v Rossii”, 2008, <http://www.gibdd.ru/documents/pdf/dtp-2008.pdf>, Erişim: 28.07.2009

2.7. Cinayetler

Rusya yılda ortalama 29 904 cinayetten kaynaklanan ölüm ile Hindistan'ın arkasından dünyada 2. sırada,³⁴ politik cinayetlerde ise dünyada 2003 verilerine göre 1. sıradadır.³⁵

2.8. İntiharlar

İntiharların ana sebebi halkın hayatından memnun olmaması, ahlaki ve manevi boşluktur. Rusya intihar olaylarında yıllık 55 bin kişi ile Çin ve Hindistan'ın arkasından dünyada 3'üncü sırada yer almaktadır. Rusya'da 1995–2003 yılları arasında 500 bin kişi, Dünya Sağlık Örgütünün verilerine göre 2005 yılında 46 063 kişi intihar etmiştir.³⁶ Rusya'daki rakamlar dünya standartlarının 3 kat fazlasıdır. Rusya'da erkekler, kadınlara nazaran 6 kat daha fazla intihar etmektedir. İntihar edenlerin yarısından fazlası 30 yaşına kadar olan gençlerden oluşmakta olup, ülkede yılda yaklaşık 2 800 çocuk intihar etmektedir. Rusya'da en az intihar Müslümanların ağırıklı yaşadığı Kafkasya bölgesinde ve Moskova'dadır. Rusya ordusu içindeki ölümlerin yarısından fazlası intihardır. 2007 yılında 450 ölümden, yarısı intihardır.³⁷ Bu da Rusya ordusunun içinde bulunmakta olduğu reel durumu göstermektedir. 2009 yılı içinde 2 Rus askeri baskı gördüklerinden ve yiyecek yemek bulamadıkları gerekçesiyle Gürcistan'a sığınmıştır.

2.9. Yaş yapısı

Bugün dünyada yaşayan her 10 kişiden biri yaşlı, yani 65 yaş üzerindedir ve son otuz yılda yaşlı nüfusu % 63 oranında artış göstermiştir. 2002 sayımı verilerine göre Rusya nüfusunun % 13'ünü yaşlılar oluşturur. Rusya'da medyan yaş değeri ise 37,1'dir. İlerde Rusya Federasyonu, Japonya, İtalya, Almanya, Fransa ve İspanya gibi ülkelerle birlikte dünyanın en yaşlı ülkesi olacaktır.³⁸

Rusya nüfusunun 26,3 milyonu çocuk (% 18,1), 89 milyonu çalışabilir yaşta (% 61,3) ve 29,8 milyonu ise (% 20,5) çalışabilir yaşını aşmış kişi-

³⁴ Nation Master, "Crime Statistics Murders (most recent) by Country", 2009, <http://www.nationmaster.com/graph/crime-murders>, Erişim: 15.07.2009

³⁵ Tekekanal Rossiya, "Rossiya na Pervom Meste po Çislu Politiceskih Ubiyts", 20.04.2003, <http://www.vesti7.ru/news?id=2284>, Erişim: 29.07.2009

³⁶ World Health Organization, http://www.who.int/mental_health/media/russ.pdf, Erişim: 22.07.2009

³⁷ BBC RUSSIAN, "Rossiykiye Soldati Svodyat Şeti s Jiznyu", 24.04.2008, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/russia/newsid_7364000/7364825.stm, Erişim: 15.07.2009

³⁸ Sergey Vasin, "Rossiya Stareet Huje Durugih Stran", *Demoskop Weekly*, No: 357-358, 15-31.12.2008, <http://demoscope.ru/weekly/2008/0357/tema04.php>, Erişim: 06.07.2009

lerden oluşmaktadır.³⁹ Rusya’da emeklilik yaşı bayanlarda 55, erkeklerde ise 60’tır. Rusya Emekli Fonu’nun 2009 verilerine göre, ülkede yaklaşık 38 milyon 860 bin emekli bulunmaktadır. Bunlardan 30 milyon 236 bini yaş haddinden emeklidir. Nüfus azalması da göz önünde bulundurulduğunda Rusya Sağlık ve Sosyal Gelişim Bakanlığı’nın tahminlerine göre yaklaşık 25 yıl sonra Rusya nüfusunun yarısı emekli olacak ve her çalışana bir tane emekli düşecektir. Ortalama emekli maaşı 4741⁴⁰ rubledir.⁴¹ Resmi makamlar emeklilerin sadece % 25’inin çalıştığı yönünde veriler sunsalar da, emekli maaşlarının yetersiz olmasından dolayı, Rusya’da emeklilerin çoğunluğunun hayatlarının son anına kadar çalışmak zorunda kaldığı yönündedir.

3. Rusya Federasyonu’nda Millet Kavramı ve Nüfus Yapısındaki Etnik Değişim Eğilimi

1990’lı yıllarda “Rusyalı” manasına gelen ve Rusya’daki bütün halkları ifade için kullanılan “Rossiyani” diye bir üst kimlik ortaya çıkmıştır. Yalnız “Rusyalı” üst kimliği özellikle Ruslar tarafından genelde kabul görmemiş ve bazı kesimlerde ters etki yaratmıştır.⁴²

Rusya’da farklı dil, din, ırk ve kültüre mensup nüfusları birkaç milyon bulan milletlerin yanı sıra toplam sayıları birkaç bin, hatta bir kaç kişi ile sınırlı kalan yaklaşık 182 farklı millet yaşamaktadır. Rusya’da insanların hangi milletten olduğu Rusya tarihinde ilk defa 2002 yılındaki nüfus sayımında uygulanan yeni bir sistemle belirlenmiştir. Bu sayımda millet kimlikleri insanların daha önceki milli kimlikleri göz önünde bulundurulmaksızın, “kendinizi hangi milletten sayıyorsunuz” sorusuna verilen cevapla ortaya çıkmıştır.

³⁹ Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 Goda, “Naseleniye po Grajdanstvu i po Vozrastnım Gruppam”, 2007, http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_04_2_07.htm, Erişim: 15.07.2009

⁴⁰ Yaklaşık 150 ABD dolarına denk gelmektedir.

⁴¹ Pensionnij Fond Rossiyykoy Federatsii, 2009, <http://pfrf.ru/> Erişim: 24.07.2009

⁴² Bu da çifte standart uygulamalarını beraberinde getirmiştir. Örneğin tenisin dünyada bayanlarda bir numarası Dinara Safina Başkurt olmasına rağmen Rusyalı, diğer ünlü bir tenisçi Maria Şarapova’ya ise Rus denilmektedir.

Tablo 1: 1989 ve 2002 Nüfus Sayımlarına Göre Rusya'daki İlk 25 Millet

1989 yılı (Bin kişi)			2002 yılı (Bin kişi)		
Toplam nüfus	147 022	100,0	Toplam nüfus	145 274	100,0
Ruslar	119 865,9	81,5	Ruslar	115 889,1	79,8
Tatarlar	5 522,1	3,8	Tatarlar	5 554,6	3,8
Ukraynalılar	4 362,9	3,0	Ukraynalılar	2 943	2,0
Çuvaşlar	1 773,6	1,2	Başkurtlar	1 673,4	1,2
Başkurtlar	1 345,3	0,9	Çuvaşlar	1 637,1	1,1
Beyaz Ruslar	1 206,2	0,8	Çeçenler	1 360,3	0,9
Mordovalılar	1 072,9	0,7	Ermeniler	1 130,5	0,8
Çeçenler	899	0,6	Mordovalılar	843,4	0,6
Almanlar	842,3	0,6	Avarlar	814,5	0,6
Udmurlar	714,8	0,5	Beyaz Ruslar	808	0,6
Mariyeler	643,7	0,4	Kozaklar	654	0,5
Kozaklar	635,9	0,4	Udmurlar	636,9	0,4
Avarlar	544	0,4	Azeriler	621,8	0,4
Yahudiler	536,8	0,4	Mariyeler	604,3	0,4
Ermeniler	532,4	0,4	Almanlar	597,2	0,4
Buryatlar	417,4	0,3	Kabardeyler	520	0,4
Osetinler	402,3	0,3	Osetinler	514,9	0,4
Kabardeyler	386,1	0,3	Darginler	510,2	0,4
Yakutlar	380,2	0,3	Buryatlar	445,2	0,3
Darginler	353,3	0,2	Yakutlar	443,9	0,3
Komiler	336,3	0,2	Kumuklar	422,4	0,3
Azeriler	335,9	0,2	İnguşlar	413	0,3
Kumuklar	227,2	0,2	Lezgiler	411,5	0,3
Lezgiler	257,3	0,2	Komiler	293,4	0,2
İnguşlar	215,1	0,1	Tuvalılar	243,4	0,2

Kaynak: Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 Goda, 2009; *Demoskop Weekly*, 2009.

Sayım da nüfusun 115,9 milyonu⁴³ (% 79,8) Rus olduğunu belirtmiştir. Rusların dışında nüfusu milyonu aşan halkları göz önünde bulundurduğu-

⁴³ Bunun yanında sadece Kerekler 15 kişi, Alyutolar 40 kişi, Bagulallar 57 kişi, Yurta Tatarları 22 kişi, Kırımçaklar 29 kişi, Ultalar 64 kişi, Şugnanlar 52 kişi, Botlihler ise 90 kişidir.

muzda 5,6 milyon (% 3,8) Tatar, 2,9 milyon (% 2,9) Ukraynalı, 1,7 milyon (% 1,2) Başkurt, 1,6 milyon (% 1,1) Çuvaş, 1,4 milyon (% 0,9) Çeçen⁴⁴, 1,1milyon (% 0,8) ise Ermeni olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında 1 milyon 460 bin (%1,01) kişi hangi milletten olduğunu işaretlememiş, 42 980 kişi ise listede olmayan bir milletten olduklarını söylemişlerdir.⁴⁵

Ülkede Rusya'ya adını veren Rus nüfusunda bir azalma gözlenirken, özellikle Müslüman nüfusta artış gözlenmektedir. 1989 nüfus sayımında Ruslar nüfusun % 81,5'ini oluştururken, bu oran 2002'deki son nüfus sayımında % 79,8'e düşmüştür. Nüfustaki bu azalmanın, eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşayan Rusların Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası buldukları cumhuriyetten Rusya Federasyonu'na yönelik yoğun göçe rağmen gerçekleştiği ve etnik Rusların nüfusunun hızlı bir şekilde azaldığı düşünülürse ülkedeki demografik yapının yakın gelecekte etnik açıdan değişime uğrayacağı açıktır.

2002 yılındaki nüfus sayımında etnik Rus nüfusun % 79,8 çıkmasında bazı soru işaretleri bulunmaktadır. Rusya'daki gözlem ve araştırmalarıma dayanarak, Rusya'da yaşayan özellikle Ukraynalıların, Beyaz Rusların, Almanların, Yahudilerin, Tatarların, Udmurların, Çuvaşların, Kareyelilerin ve bazı diğer milletlerin, günümüzde Rusya'da gayri-Rus olarak yaşamının zorluklarını bildiklerinden gerçek kimliklerini gizlediklerini söyleyebiliriz. Bu milletler 2002 nüfus sayımını bir fırsat bilmişler ve "kendinizi hangi milletten sayıyorsunuz" sorusuna Rus oldukları cevabını vermişlerdir. Bunun göstergesi olabilecek bir istatistik, 2002 nüfus sayımında, bir önceki 1989 yılı nüfus sayımına göre Ukraynalıların nüfusunun % 35, Beyaz Rusların % 32, Almanların % 29, Mordovalıların % 21, Udmurların % 11, Çuvaşların % 8 azalmış olmasıdır.⁴⁶ Özellikle Ukraynalılar ve Beyaz Rusların Ukrayna veya Beyaz Rusya'ya göç etmediklerini, tersine bir göç yaşandığını da göz önünde bulundurduğumuzda, Rusya içindeki etnik Rusların 2002 yılındaki sayımlarda ortaya çıkan % 79,8'lik rakamın daha altında olduğu sonucuna ulaşılabilir. Diğer bir örnek, 1989 yılındaki nüfus sayımında SSCB genelinde 1 milyon 378 bin, Rusya'da ise 536 bin Yahudi yaşamakta iken, 1990'lı yıllarda sadece Rusya'dan 1 milyon-

⁴⁴ Uzmanlar Çeçen nüfusun bilerek yüksek gösterildiğini, normalde bu rakamın çok altında olduğunu iddia etmektedirler.

⁴⁵ Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 Goda, "Natsionalnij Sostav Naseleniya", 2002, http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_04_01.htm, Erişim: 17.07.2009

⁴⁶ Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 Goda, "Natsionalnij Sostav Naseleniya", 2002, http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_04_01.htm, Erişim: 17.07.2009

dan fazla Yahudi'nin İsrail'e, ayrıca başta Almanya ve ABD olmak üzere farklı ülkelere göçmüş olmasıdır. 2002 yılı nüfus sayımına göre Rusya'da 230 bin Yahudi yaşamakta olup, birçok uzmana göre bu sayı 1 milyon civarlarındadır.⁴⁷ Bu veriler milletlerin o dönemde de kimliklerini gizlediklerini göstermektedir.

Ayrıca Müslüman inancına sahip etnik gurupların nüfusunda ciddi artış gözlenmektedir. 1989 nüfus sayımında Çeçenlerin toplam nüfus içindeki oranı % 0,61 iken (899 bin) bu oran 2002 nüfus sayımında % 50 civarında artış göstererek % 0,94'e (1,3 milyon) ulaşmıştır. Başkurtların nüfusu ise aynı dönemde 1 milyon 345 binden % 24,3 artışla 1 milyon 673 bine ulaşmış ve toplam nüfus içindeki oranı % 0,92'den % 1,15'e yükselmiştir. Bu iki etnik grup dışında, diğer Müslüman halklar arasında, Avarların nüfusu % 39 artışla 544 binden 757 bine, Azerilerin % 85,3 artışla 335 binden 621 bine, Kabardinlerin % 34,7 artışla 386 binden 520 bine, Kumukların % 52,3 artışla 277 binden 422 bine, İnguşların % 91 artışla 215 binden 411 bine ulaşmıştır.⁴⁸ Ülke genelinde % 3,83'lik bir orana sahip Tatarların nüfusunda resmi istatistiklerde ciddi bir nüfus artışı görülmemekle birlikte, resmi olmayan kaynaklar, Tatarların toplam sayısının en az 10 milyon olduğunu ileri sürmektedir. Tatar aydınları arasında resmi istatistiklerin Tatarların gerçek durumunu yansıtmadığı kanısı yaygın olup, bu kanı Sovyet döneminde nüfus sayımları verileri üzerinde siyasi amaçlı oynamaların yapılmış olduğu gerçeğine dayanmaktadır.

Ayrıca Kırgızların Rusya Vatandaşlığına geçmesine çok ciddi imtiyazlar tanındığından, son dönemde Rusya'da Kırgızların nüfusunda ciddi artış yaşanmıştır. 500 bin Rusya vatandaşı Kırgız olduğu tahmin edilmekte olup, yaklaşık 300 bin ise Rusya vatandaşı Tacik bulunmaktadır.⁴⁹ Rusya içinde bu halkların nüfusunun artması, ilerde Rusya içinde bir siyasi oluşuma yol açabilir. Rusya'da yaşayan Moldovalı, Tacik, Kırgız, Ermeni ve Gürcü diasporaları Rusya Devlet kanalının haberine göre bu yönde ilk adımı atarak hukuki mücadele için birleşmek ve tek bir diaspora kurmak istemektedirler.⁵⁰

⁴⁷ *Demoskop Weekly*, "O Yevreyah v Rosii", No:177-178, 8-21.10.2004, <http://www.demoscope.ru/weekly/2004/0177/gazeta017.php>, Erişim: 06.07.2009

⁴⁸ Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 Goda. "Naseleniye po Grajdanstvu i po Vozrastnim Gruppam", 2007, http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_04_2_07.htm, Erişim: 15.07.2009

⁴⁹ Kırgızlar çalışkan olduklarından Rusya'nın özellikle vatandaşlığa geçme konusunda kolaylıklar sağladığı iddia edilmektedir. Kırgızlar ve Tacikler genelde Moskova başta olmak üzere, çeşitli şehirlerin belediyelerinde temizlik işlerinde ve kapıcılık diye tabir ettiğimiz işte çalışmaktadırlar.

⁵⁰ Pervij Kanal Rossii, "Moldavane, Tadjiki, Armyane i Gruzini Doljni Obyedinitstva v RF v Edinij Soyuz

2002'deki son resmi nüfus sayımı verilerine göre ülke nüfusunun 14,5 milyonunu (toplam nüfusun % 9,8'i) Müslümanlar oluşturmaktadır. Ancak bu rakamın günümüzde Rusya'daki Müslüman kökenli nüfusu tam olarak yansıtmadığı yolunda hem Rus Ortodoks Kilisesi hem Rusya Müftülüğü, hem de devlet erkânı ve halk arasında genel bir kabul vardır. Rusya Müftülüğünün verilerine göre yaklaşık 20 milyon Rusya vatandaşı Müslüman vardır ve önümüzdeki 10 yıllık zamanda bu rakamın 50 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir.⁵¹ Ülkede Müslüman nüfusun artışı ve İslam dinine geçenlerin sayısı göz önünde bulundurulduğunda 2050 yılında Rusya nüfusunun yarısını uzmanların tahminlerine göre Müslümanlar oluşturacaktır.

Rusya'da yapılan farklı anketlere göre nüfusun yaklaşık % 5–10'luk bir kısmı kiliselere gitmekte iken, ülkenin birçok yerine devlet destekli yeni kiliseler inşa edilmekte, diğer taraftan yaklaşık 3 milyon Müslüman'ın yaşadığı Moskova'da sadece 4 tane cami olmasına rağmen, ek cami yapılmasına izin verilmemektedir.

Rusya'da din siyasi araç olarak kullanılmakta, bu da içerdeki ortamı germektedir. 1525'te Rusların Tataristan başkenti Kazan'ı ele geçirmesiyle, Ortodoks Kilisesinin haç işareti, "İslamiyet'in üstüne çıktık" şekliyle, İslamiyet'in simgesi hilalin üstüne yapılmaya başlanmıştır. Rusya'nın başkenti Moskova'nın merkezi "Kitay Gorod" semtinde bununla alakalı bir anıt da bulunmaktadır. 20 milyon Müslüman'ın yaşadığı günümüz Rusya'sında Ortodoks Kiliselerindeki haçların büyük çoğunluğu hilalin üstüne yapılmaktadır. Ayrıca milli marşta Ortodoksluğa övgüler yer almaktadır. Çok uluslu ve dinli bir ülkede bu tür uygulamalar Müslüman nüfusu merkezi yönetimden uzaklaştırmaktadır.

Rusya'da ortak dil olarak Rusça kullanılmasına rağmen,⁵² başta Dağıstan Özerk Cumhuriyeti olmak üzere Rusya'nın sorunlu Kafkasya coğrafyasında, Rusçadan önceki dönemde (1940 yılına kadar) burada yaşayan milletler arasında ortak dil olarak Türk dillerinin Kıpçak öbeğine ait bir lehçe olan, Türkiye Türkçesine oldukça yakın Kumukça veya Kumuk Türkçesi kullanılmaktaydı. Günümüzde kendi aralarında özellikle yaşlı insanlar arasında hâlâ Kumukça kullanarak anlaşılanlar mevcuttur.⁵³

Diaspor", 01.04.2007, http://www.1tv.ru/owa/win/ort6_main.main?p_news_title_id=101823&p_news_razdel_id=1, Erişim: 25.07.2009

⁵¹ Sovet Muftiyev Rosii, 2009, <http://www.muslim.ru/1/cont/33/35/933.htm>, Erişim: 17.07.2009

⁵² Türkçe 161 319 ile İngilizce, Almanca ve Fransızcadan sonra en fazla konuşulan yabancı dildir.

⁵³ Rusya'da sadece 8 kişinin konuştuğu Barabınca, Alabugat Tatarcası, 15 kişinin konuştuğu Kerekce, 40 kişinin konuştuğu Alyutoca, 57 kişinin konuştuğu Bagulalca, 22 kişinin konuştuğu Yurta Tatarca, 29 kişinin konuştuğu Kırımçakça, 62 kişinin konuştuğu Lazca, 64 kişinin konuştuğu Ultaca, 52 kişinin

4. Milliyetçilik Akımları ve Etnik Sorunlar

SSCB döneminde, “önde gelen” halkların halk oyunlarının ve müziklerinin haricinde her şeyin yok edildiği, Rusçanın ortak dil olarak kabul edildiği tek tip “Sovyet” toplumu yaratılmaya çalışılmıştır.

Sovyetler çok uluslu bir devlet olmasına rağmen her halk sadece belli bir coğrafyada yaşıyordu. Serbest dolaşım olmadığından dolayı kişisel ve toplumsal dolaşım yok denecek kadar azdı.⁵⁴ Bu yüzden Sovyet halkları aynı çatı altında yaşamalarına, bir birlerine “Yoldaş” diye hitap etmelerine rağmen, eğitim sistemindeki eksikliklerle de birbirine yabancı ve kopuk kaldılar.⁵⁵ Sovyetler yıkıldıktan sonra Rusya ve BDT içinde sınırlı derecede olsa da serbest dolaşım hakkı kazanan bu halklar, ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunları aşabilmek için dolaşmaya, iş aramaya başladılar. Rus halkı da kendi çevresinde kendine benzemeyen ve dilini bilmediği insanlar görmeye başlayınca huzursuz olmaya başladı. Yani Ruslar Almanların 1930’lı yıllarda geçirdiği türden büyük bir depresyon geçirmekteydi.

Bunun bir neticesi olarak, Rusya’da son dönemlerde sokakta “Slavlar” ve “Gayri-Slavlar” genelde ise “Ruslar ve Gayri-Ruslar” ayrımı gibi etnik sorunlar yaşanmaktadır. Bu etnik sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet veren başlıca etkenler şunlardır:

- Rusya’da etnik sorunların yaşanmaması için farklılıklara saygı temelinde bir anlayışın yaygınlaşması gerekmektedir. Ancak devlet farklı dile, dine ve ırka sahip bu halkları kaynaştıracak, birleştirecek müsamaha, hoş-görü ve diyalog siyaseti üretememektedir.

- İnsandan çok, devletin prestijini artırmaya yönelik pahalı projelere ve eşyaya yatırım yapılmış, halkın refah seviyesi ve ekonomik durumu istenilen seviyeye bir türlü yükselememiştir.

- Devamlı surette “Ruslar demir yumruğu sever” şekliyle, halka totaliter yönetim şekli benimsetilmiş ve halk baskı altında tutulmuştur.

- Halk devlet kontrolündeki basın tarafından yanlış yönlendirilmiş, basında ve televizyonda saatlerce gösterilen ve izlenme rekorları kıran kriminal programlarda gayri-Rusların işlediği küçük suçlar abartılmış,

konuştuğu Şugnanca, 90 kişinin konuştuğu Botlihce, 55 kişinin konuştuğu Astrahan Nogay Karaeeyce gibi yok olmaya yüz tutmuş diller de mevcuttur.

⁵⁴ Buna benzer bir sistem günümüz Rusya’sında hala mevcuttur.

⁵⁵ Gözlemlerime göre günümüzde bu sorun devam etmektedir. Rus halkı Dağıstan, Çeçenistan, Tuva’nın nerde olduğunu bilmemektedir.

basın bütün işlenen suçları gayri-Rusların islediği gibi düşmanca bir dil kullanmış,⁵⁶ televizyon kanallarında özellikle Orta Asyalılar ve Kafkasyalılarla alay eden programlara yer verilmektedir.

- Eğitim sisteminde başta Tatarlar ve Kafkasyalılar olmak üzere gayri-Ruslar düşman gibi öğretilmiştir.

- Halkın dinî, millî değer ve duyguları devlet tarafından siyasi araç olarak kullanılmıştır.

- Çarlık Rusyası döneminde Ruslar kendilerine Velikorosu veya Velikorossi (Ulurus), Ukraynalılara Malorusu veya Malorossi (Ufakrus), Beyazruslara ise yine aynı mânâyâ gelen Belorusu demektedirler. Rus halkına tarihin her devresinde, biraz da sosyo-ekonomik ve siyasi depresyonları daha kolay aşmaları için devlet tarafından asılanmış olan bir büyüklük, megacılık kompleksi mevcuttur. Rusya’da halk açlıktan kıvransa da Ulu Devlet ve Ulu Millet kompleksi sayesinde Ruslar kendilerinden psikolojik olarak derin bir gurur duymaktadırlar. Ama diğer taraftan bu kompleksten dolayı kendilerinden olmayanları ötelemekte ve bu durum Rusları gerçek dostlarının olmadığı tarihsel bir yalnızlığa itmekte, kendisine yakın olan Ukraynalılarla bile aralarına aşılması zor duvarlar örmektedir.

- Aydınların eserlerine Kremlin korkusundan sokaktaki Rusya’nın yerine farklı bir Rusya yansıtmaları, ülkenin reel problemlerinin konuşulup tartışılmaması, bunun oluşmasının başlıca sebepleridir.

Rusya bir taraftan topraksal yönüyle tüm Kafkasya’yı, Sibiryâ’yı kucaklamaya hazırlarken diğer taraftan Ruslar açık bir şekilde RF’nu oluşturan bu halklar ile aynı şehirde ve binada yaşamaktan, aynı metroda ve otobüste gitmekten ciddi rahatsızlık duymaktadırlar.

Bu coğrafyada yaşayan milletler farklı dil, din ve kültüre sahip olmalarına karşın, bu depresyonun bir yansıması olarak, toplum Azeri, Ermeni, Gürcü, Karaçay, Dağıstanlı, Balkar, Osetin, Çeçen ve Kafkaslarda yaşayan diğer milletlere “Litso Kafkaskoy Natsionalnosti” yani “Kafkas Yüzlü Milletler”, Kalmık, Yakut, Hakas, Buryat, Tuvalı, Kırgız, Kazak, Özbek, Tacik, Çinli ve Vietnamlılara ise “Litso Aziatskoy Natsionalnosti” veya “Aziat”, yani “Asya Yüzlü Milletler” şekliyle alaycı ve itici bir hitap kullanmaktadır. Basında sarı sayfalardaki ilanlar bölümünde “Kiralık ev

⁵⁶ Bu sadece kendi içindeki etnik guruplara değil, diğer yabancı ülkelere karşı da sıkça kullanılmaktadır. Özellikle Türkiye ve Türkler bundan devamlı suretle nasibini almaktadır. Türkiye aleyhine haberlere sık sık rastlamak mümkündür.

sadece Slavlara” veya “Kiralık ev Kafkas ve Asya yüzölçümü Hariç” şekliyle oldukça sık ilanlar verilmekte ve yayımlanmaktadır. İşin üzücü tarafı bu tür ilanların çok uluslu bir federal ülkede normal karşılanması ve bu tür sorunların çözülmesi yönünde tedbirler alınmayışıdır. Bu ırkçı genelleme anlayışı, Kafkas ve Asyalı milletler arasında kültür farklılıklarına rağmen bir birliklilik doğururken, bu milletleri Ruslardan uzaklaştırmış ve birbirlerine nefret eder duruma getirmiştir.

Her gün milyonlarca insanın kullandığı Moskova Metrosu gibi toplu taşıma alanlarında her 2–3 dakikada bir “Etrafınızdaki şüpheli tipleri derhal polise şikâyet edin” türünden anonslar yapılması, toplumda bir korku havası yaratmakta, insanlar birbirlerine ve özellikle kendilerine benzemeyenlere şüpheli bakmakta ve etnik sorunların büyümesine sebebiyet vermektedir. Belki ondan olacak ki, Rusya’da en yaygın meslek “Güvenlik Görevlisi”,⁵⁷ en popüler cevap ve en fazla kullanılan kelime “Bilmiyorum”dur.

Ülkede “Rusya Ruslarıdır” türünden sloganlar maalesef gizli de olsa toplumun çoğunluğu tarafından desteklemekte, ayrıca bütün dünyada yaklaşık 70 bin, Rusya’da ise 50 bin dazlak bulunduğu söylenmektedir.⁵⁸ Yani Rusya “Yakutistan’ı ve Dağıstan’ı istiyorum”, ama “Yakutları ve Dağıstanlıları istemiyorum” gibi tuhaf ve kendisi için kötü sonuçlar doğuracak bir politika yürütebilmektedir. Bu da Rusya’da yeni Çeçenistanların ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Ayrıca Rusya’da son dönemde bölgeselleşmeyi engellemek ve Rusya idari yapılanmasında merkezleşmeyi yeniden sağlamak için ülke askeri yapılaşmaya uygun olarak valilerini devlet başkanının tayin edeceği 7 idari bölgeye bölünerek federal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Merkez iyice güçlendirilmiş, 21 Özerk Cumhuriyet, 9 kray (mega bölge), 46 oblast (bölge), 2 federal statüde kent (Moskova ve Sankt-Peterburg), 1 özerk yöre, 4 özerk bölge ile toplam 83 subyektli yöneten valilerin 2004 yılında kabul edilen kanun ile seçimle başa geçmesi kaldırılıp, Kremlin tarafından atanmasına imkân sağlayan kanun kabul edilmiş, Federasyonu oluşturan başta 21 özerk Cumhuriyet olmak üzere bütün subyektlere anayasaları merkez anayasaya uydurulmuş ve kısıtlanmıştır.⁵⁹ Pasaportlarda

⁵⁷ Rusya’da her 10 erkekten birisi güvenlik görevlisidir.

⁵⁸ Newsru, “V RF – 50 Tis. Skinhedov, a Vo Vsem Mire – 70 Tisyaç”, 18.04.2005, <http://www.newsru.com/russia/18apr2005/skins.html>, Erişim: 15.06.2009

⁵⁹ Prezident Rossii, “Kostitutsiya Rossii, Federativnoye Ustroystvo Statya 65”, 2009, <http://www.kremlin.ru/articles/ConstChapter3.shtml> 2009, Erişim: 23.07.2009

başta Tatarlar olmak üzere Rusya’da yaşayan milletler için büyük önem arz eden hangi millettten olduğu ibaresi kaldırılmış, Latin alfabesi yasaklanmış, devlet federal bir yapıdan çok üniter yapıyı andırır hale gelmiştir. Bu da 1990’ların başında bağımsızlığını ilan eden, 1992 yılında Rusya Federasyonu’nun kurulduğunu simgeleyen anlaşmayı imzalamayan, Rusya Federasyonu içinde genişletilmiş ayrıcalıklı statü verildikten sonra 1994 yılında Federasyona katılmayı kabul etmiş olan başta Tataristan olmak üzere diğer Özerk Cumhuriyetlerin tepkisini çekmiştir. Diğer taraftan günümüzde bu subyektlar arasında çok büyük ekonomik uçurum mevcut olup, bugün Rusya’daki finansal kaynakların yaklaşık % 70’inin bir tek subyektte, Moskova’da toplandığı söylenmektedir.

5. Rus Nüfusun Eski SSCB Ülkeleri ve Bağımsız Devletler Topluluğundaki (BDT) Değişim Eğilimi ve Bunun Rusya’nın Bu Ülkeler Üzerindeki Nüfuzuna Etkileri

25 Nisan 2005 tarihinde o zamanki Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin’in yıllık Federal toplantıda yaptığı konuşmasında “Her şeyden önce SSCB’nin yıkılışının yüzyılın en büyük jeopolitik felaketlerinden biri olduğunu itiraf etmek lazım. Rus halkı içinse bu durum tam bir drama dönüşmüştür. Bizim on milyonlarca soydaşımız ve vatandaşımız Rusya topraklarının dışında kalmıştır. Yıkımın epidemisi ise Rusya’nın kendisine geçmiştir” demiş, ayrıca farklı konuşmalarında SSCB’yi özlediğini birçok kez dile getirmiştir.⁶⁰

Mart 1991 yılında SSCB’de referanduma gidilir. Bu referandumun amacı; 20 Ağustos 1991 yılında SSCB’nin yerine (Soyuz Suverennih Gosudarstv) Egemen Devletler Birliği’nin kurulması ve SSCB’nin daha federal bir yapıya geçerek varlığını devam ettirmesidir. Bu referandumda halkın büyük çoğunluğu Egemen Devletler Birliği’nin kurulması ve SSCB’nin devam etmesi yönünde oy kullanmasına rağmen, bu referandumun üzerinden fazla bir zaman geçmeden 22 Aralık 1991’de SSCB yıkılmıştır. Bir konuyu özellikle altını çizerek vurgulamak gerekir ki; Rusya 12 Haziran 1990 yılında bağımsızlığını ilan ederek SSCB’den bağımsızlığını ilan eden ilk ülke olmuştur. 12 Haziran tarihi Rusya’da “Bağımsızlık” veya “Rusya günü” olarak kutlanmaktadır. Rusya SSCB’nin devamı değil, mirasçısıdır.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, 21 Aralık 1991 yılında

⁶⁰ Prezident Rossii, “Poslaniye Federalnomu Sobraniyu 2005 g.”, 2005, http://www.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtml, Erişim: 15.07.2009

Alma-Ata zirvesinde kurulan, Rusya'nın eski etki alanını yeniden kazanma amacının ağırlıklı olarak hissedildiği, 11 devletten oluşan BDT ülkelerinin çoğunda, seçimlerin tamamen formaliteden ibaret olduğu, bir nevi "demokrasi bayrağı altında, yumuşak diktatörlükle" yönetilen bir sistem hâkimdir.⁶¹ Şu an bu ülkeleri yönetenler Soğuk Savaş yıllarında Sovyet eğitimi almış ve bu kültürle yetişmiş olduklarından, kâğıt üzerinde bir BDT birliğinden bahsedilse de, bu devletlerin halklarıyla Rus halkı arasında bir birlikten bahsedilemez. Rusya BDT vatandaşlarına vize uygulayarak kendisi açısından birçok sorunu çözebilecekken, vize uygulamamakta, ama içerde bu halklara BDT ülkeleri ikili anlaşmalarına ters politikalar uygulayabilmektedir. Küreselleşme ile adeta büyük bir köy haline gelen günümüz dünyasında, internet sayesinde doğru bilgiye kolay erişimin artmasıyla, BDT ülkelerinin tamamında ve hatta Rusya'nın Kafkaslardaki en önemli müttefiki Ermenistan'da bile Rusya karşıtı, AB ve hatta Türkiye yanlısı, dünyaya farklı pencereden bakan, bilinçli yeni bir nesil yetişmektedir. Orta Asya ülkelerini Rusya'ya yakın olmaya zorlayan yanı başlarındaki Çin tehlikesini unutmamak gerekir.

SSCB'nin devamı niteliğindeki BDT örgütü bir dağılma sürecine girmiştir. Eski SSCB Cumhurbaşkanı Mihail Gorbaçov Rusya'da bir devlet kanalında yaptığı konuşmasında, "Batının kendilerine NATO'nun Doğuya bir adım bile genişlemeyeceği" konusunda söz verdiğini dile getirdi. Ancak eski Doğu Bloğu ülkelerinin ve Baltık ülkelerinin NATO'ya girmesiyle, Rusya 1990'lı yıllardan günümüze bu ülkelerdeki siyasi etkisini kaybetmiş, bölgedeki jeopolitik etkisini kaybetmeye devam etmiş ve verilen söze rağmen NATO Rusya'nın sınırına kadar dayanmıştır.

Rusya-Gürcistan savaşından sonra Gürcistan BDT'den ayrılmıştır. Romanya etkisine girmiş olan Moldova ile NATO'ya üye olmak isteyen Ukrayna ise bu birliğe alınmasından sonra büyük ihtimalle BDT'den tamamen ayrılacaktır. Yalnız Ruslar Kiev'den çıktıklarından dolayı, Rusların ana vatani Kiev kabul edilmekte ve "Kievskiye Rusi", "Kiev Rusları" diye anılmaktadırlar. Bu yüzden Rusya Ukrayna'nın NATO'ya girememesi için her türlü yola başvuracaktır. BDT içinde fikir ayrılıklarından dolayı Rusya karşıtı, Rusya'nın olmadığı farklı birliklere gidilmektedir. Bunlardan en önemlisi 2006 yılında kurulan ve Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'dan oluşan GUAM'dır.

⁶¹ 2005 yılından itibaren Türkmenistan tam üye değildir. Ayrıca Ukrayna BDT'nin kurucularından olmasına rağmen BDT tüzüğünü imzalamadığından dolayı hiç bir zaman tam BDT üyesi olmamıştır.

SSCB yıkıldıktan sonra, SSCB’yi oluşturan 15 ülke arasında 1991 yılında varılan anlaşmayla, SSCB pasaportu bulunanlar yaşamakta oldukları ülkenin vatandaşı olarak kaldılar. 1989 nüfus sayımına göre bu ülkelerde yaklaşık 25,3 milyon etnik “Rus” kalmıştır.⁶²

Tablo 2: SSCB’de ve Eski SSCB Ülkelerinde Rus Nüfusu

Ülke	1989 Nüfus sayımı (Bin kişi)	1989 nüfus sayımı (Bin kişi)		Ülkelerdeki son nüfus sayımlarına göre genel nüfus (Bin kişi)	Kalan Rus nüfusu (Bin kişi)
	Toplam Nüfus	Ruslar	Ülkeye adımı veren titül halk		
SSCB	285 742	145 155	285 742	-----	-----
Rusya	147 022	119 865	119 865	141 903	115 889
Ukrayna	51 707	11 355	37 419	46 447	8 334
Beyaz Rusya	10 200	1 342	7 904	9 663	880
Özbekistan	19 905	1 653	14 142	27 606	1 000
Kazakistan	16 536	6 227	6 534	15 674	2 950
Gürcistan	5 443	341	3 787	4 630	50
Azerbaycan	7 038	392	5 804	8 922	200
Litvanya	3 690	344	2 924	3 483	570
Moldova	4 338	562	2 794	4 128	366
Letonya	2 680	905	1 387	2 261	810
Kırgızistan	4 290	916	2 229	5 431	603
Tacikistan	5 109	388	3 172	7 215	50
Ermenistan	3 288	51	3 083	3 234	15
Türkmenistan	3 534	333	2 536	4 484	120
Estonya	1 573	474	963	1 299	480
Eski SSCB ülkelerinde Rus nüfusun toplamı	-----	25 283	-----	-----	16 427

Kaynaklar: *Demoskop Weekly*, 2009; Natsionalnaya Atatisticeskaya Slujba Respubliki Armeniya, 2009; Gosudarstvenniy Komitet Statistiki Ukraini, 2009; Perepis Naseleniye 2004” Respubliki Moldavi, 2009; Estonskaya Respublika, 2009; Latvijas İedzivotaju Sadalijums pec Nacionala Sastava un Valstiskas Piederibas, 2009.

⁶² *Demoskop Weekly*, “Natsionalnij Sostav Naseleniya po Respublikam SSSR”, http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_89.php, Erişim: 10.07.2009

Tablo 2’de görüldüğü üzere 1991’den günümüze Orta Asya ülkeleri ve Ukrayna’dan Rusya’ya ciddi boyutlarda göçler yaşanmıştır. Göçler ve ölümler nedeniyle eski SSCB ülkelerindeki Rus nüfusu 16,4 milyona kadar düşmüştür. Yalnız şunu belirtmek gerekir ki, bu ülkelerde etnik yapının belirlendiği nüfus sayımları 2000’li yılların başında yapıldığından, eski SSCB ülkelerinde yaşayan etnik Rusların sayısında daha da azalma olmuştur. Özellikle son dönemde Rusya’nın Orta Asya ülkelerinde yaşayan etnik Rusları, nüfusu azalan Uzak Doğu ve Sibirya bölgelerine yerleştirmek için, vatandaşlık verme konusunda bazı kolaylaştırıcı yasal düzenlemelere gitmiştir. Onun dışında resmiyette o ülke vatandaşı gözüken, ama Rusya’da vatandaşlığa giden ilk adım olan “Geçici Oturum” hakkı almış veya çalışan çok sayıda etnik Rus bulunmaktadır. Tahmini rakam bu ülkelerdeki Rus nüfusunun 14 milyon civarına kadar düştüğü yönündedir.

SSCB yıkıldığında Rus nüfusunun ağırlıklı olarak kaldığı ülkeler Kazakistan ve Ukrayna’dır. Özellikle Kazakistan’da yaklaşık 6 milyonluk Rus nüfusu, 1989 nüfus sayımına göre Kazakistan nüfusunun % 37’sini oluşturmaktaydı. Bu da bağımsızlığına yeni kavuşmuş Kazakistan için kaygı verici bir durum teşkil etmekteydi.

Tablo 3: Kazakistan’ın Etnik Yapısı

Millet	1989 nüfus sayımı (Bin kişi)	%	1999 nüfus sayımı (Bin kişi)	%	2009 nüfus sayımı (Bin kişi)	%
Nüfusun tamamı	16 199	100	14 950	100	15 674	100
Kazaklar	6 700	41,3	7 900	53,4	11 000	70,1
Ruslar	6 000	37,4	3 900	29,9	2 950	18,8
Ukraynalılar	875	5,4	547	3,7	450	2,8
Özbekler	331	2,5	370	2	440	2,8
Uygurlar	181	1,1	210	1,4	230	1,5
Tatarlar	320	2	249	1,7	229	1,5
Almanlar	946	5,8	353	2,4	222	1,4
Diğer milletler	846	5,2	1 421	9,5	153	1

Kaynaklar: Kazakistan Respublikası Statistika Agentigi, 2009; *Demoskop Weekly*, 2009.

Rusya’nın bölgede Ermenistan ve Beyaz Rusya ile beraber en önemli müttefiki gibi gözüken Kazakistan, bazı önemli stratejik adımlar

atmıştır. Çin tehdidinden dolayı Rusya'ya yakın olma siyaseti yürüten Kazakistan'ın⁶³ başkentini Alma-Ata'dan Astana'ya taşınması, hem Rusya, hem de Çin'e karşı yapılmış bir hamledir. Kazakistan'ın Kuzey kesimlerinde Rus etnik nüfusun ağırlıklı olarak yaşamasından dolayı, Rusya'da bazı siyasi parti liderlerinin Kazakistan'ın kuzeyinin Rus toprağı olduğu ve buranın Rusya'ya bağlanması gerektiği gibi açıklamalar yapması üzerine Kazak hükümeti, başkentini Kuzeye taşınması çerçevesinde bu bölgeye Kazakları yerleştirerek ilerde bu yönde doğabilecek sorunların önünü almış, hem de ülke içinde nüfusun dağılımına denge getirmiştir. Ayrıca tablo 3'te görüldüğü üzere 1989'da ülke nüfusunun % 37'sini oluşturan Rusların nüfusunda ciddi azalmalar olurken, Kazak nüfusunda ciddi artış yaşanmıştır.

Sadece 1990–1997 yılları arasında Kazakistan'da yaşayan Rus nüfusunun % 14'ü (1,2 milyon) göç etmiş, bunların % 90'ı Rusya'ya yerleşmiştir.⁶⁴ Burada önemli bir nokta, Orta Asya ülkelerinde yaşayan Ukrayna ve Beyaz Rusların da Rusya'ya göçmesi ve millet olarak kendilerini Rus yazdırmasıdır. Çünkü bunu ispatladıkları takdirde Rusya ülkeye kabulde kolaylık sağlamaktadır.

Tablo 4: Ukrayna'nın Etnik Yapısı

Millet	1989 Nüfus sayısı (Bin kişi)	%	2001 Nüfus sayısı (Bin kişi)	%
Nüfusun tamamı	51 700	100	48 457	100
Ukraynalılar	37 541	72,7	37 541	77,8
Ruslar	11 355	22,1	8 334	17,3
Beyaz Ruslar	440	0,9	275,8	0,6
Moldovalılar	324	0,6	258,6	0,5
Kırım Tatarları	---	0,0	248,2	0,5
Bulgarlar	258,5	0,5	204,6	0,4
Diğer milletler	1 781,5	3,5	1 594,8	3,3

Kaynaklar: Gosudarstvenniy Komitet Statistiki Ukraini, 2009; Yevgeniy Malahov, 2003.

Eski SSCB ülkelerinde en fazla etnik Rus'un yaşadığı Ukrayna'da Rusların nüfusunda, 1989 sayımından sonra % 26,6'lık, genel nüfusta ise

⁶³ 1990'lı yıllarda Türkiye'de gerekli siyasi iradeyi göremediğinden dolayı Rusya'ya yaklaşmasını hızlandırmıştır.

⁶⁴ İnstitut Demograficheskikh İsledovaniy, "Migratsiya", 17.11.2006, http://www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=21&idArt=609, Erişim: 05.07.2009

% 4,8'lik bir azalma gözlenmektedir. 1 Eylül 2009 yılı verilerine göre ise Ukrayna'nın nüfusu 46 milyon 447 bine düşmüştür.⁶⁵

Bu coğrafyada önemli ülkelerden Özbekistan'ın nüfusu 27 milyon 606 bindir, bunun % 80,1'ini Özbekler oluştururken, Rusların ülke içindeki oranı 1989'da % 9,3'ten, % 3,5'e (1 milyona) düşmüştür. Nüfusun % 1'i Tatar'dır.⁶⁶

Rusya'nın eski SSCB ülkelerindeki nüfusu azalmakta ve Rus nüfusunun azalmasına paralel olarak, Rusya bu ülkeler üzerindeki siyasi etkisini kaybetmekte, bu ülkeler de Rusya ve Rusçanın etkisini azaltmak için bir dizi reformlara gitmektedirler. Ukrayna okullarda Rusça eğitimi ve Rusçayı resmi devlet dili statüsünden kaldırmıştır. Bunun diğer bir örneği 'Özümüze dönüyoruz!' sloganıyla, Tacikistan'ın soy isimlerdeki Rusçadan geçen, oğlu manası veren "EV" ve "OV" takılarını atmasıdır. Örneğin soyadı Bahramov iken artık Bahrom olarak değiştirilmiştir. Ayrıca Moldova dil ve kültür yakınlığından dolayı Romanya'nın etkisine girmiştir. Moldova'da her 4 kişiden birinde Romanya pasaportu bulunmaktadır. 2010 yılından itibaren Moldova ve Gürcistan SSCB'nin ülkelerine girişlerini işgal olarak anmaya başlamışlardır. Kırgızistan'da sadece 50 bin kadar yaşlılardan oluşan Rus nüfusu kalmış, en son Rusya'nın Kırgızistan'da ikinci askeri üstünü açmak istemesine Özbekistan sert bir şekilde karşı çıkmıştır.

Eski SSCB coğrafyasında (Orta Asya, Karabağ, Kuzey Kafkasya, Gürcistan vb.) yaşanan sorunları anlayabilmek için ilk önce Kuzey komşumuz Rusya'nın bu coğrafyada uyguladığı ve uygulamaya devam ettiği "Razdelyay i vlastuy" yani "Böl ve yönet" siyasetini iyi etüt etmek gerekmektedir. Bir kere nüfuz ettikten sonra, özellikle bölgedeki etnik mozaikten yararlanarak varlığını güçlendirmiştir.

Bu halklar ve ülkeler aralarına yapay sınırlar çizilerek etnik açıdan bölünmüş, farklı cumhuriyetler içerisine dahil edilmiş, daha sonra da hepsinin ayrı milli kimliklere sahip olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Bunun en belirgin örneği Kırgızistan'ın Güney Batısın da yaşayan etnik Özbekler ve onların yaşamış olduğu dramdır. Bir ülke eğer bölgesel güç ise bölgedeki olaylara müdahale edebilme güç ve iradesine sahip olmalıdır.

⁶⁵ Gosudarstvenniy komitet Statistiki Ukraini, "Çislennost i Sostav Naseleniye Ukraini po İtogam Vseukraynskoy Perepisi Naseleniya 2001 Goda.", <http://www.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/> Erişim: 01.07.2009

⁶⁶ Respublika Uzbekistan Portal Gosudarstvennoy Vlasti, "Naseleniye i Trudoviye Resursı", 2009, <http://www.gov.uz/ru/ctx.scm?sectionId=106&contentId=474>, Erişim: 22.07.2009

Yaklaşık 500 bini Rusya vatandaşı 1 milyona yakın Kırgız'ın Rusya'da yaşamasına rağmen, Rusya'nın en son Kırgızistan'da yaşanan olaylara müdahale edememesi, Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki siyasi etkisinin ayrı bir göstergesidir.

Rusya bölgede etkisini kaybettiğini bildiğinden elindeki enerji kaynaklarını Ukrayna, Ermenistan, Beyaz Rusya, Moldova ve Gürcistan'a karşı siyasi baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Diğer taraftan coğrafi konumunu kullanarak Orta Asya petrol ve gazını tamamen kontrol altına alıp bu ülkeleri kendine bağımlı kılmak istemektedir. Burada Rusya'yı saf dışı bırakacak bir Nabucco projesi öne çıkmakta ve gaz sevkiyatında Rusya'ya bağlı ülkelerin gerçek mânâda bağımsızlıklarına kavuşması adına büyük önem arz etmektedir. Rusya Nabucco projesinin içinde olması düşünülen bütün ülkeleri kendisini saf dışı bırakacak enerji projelerine katılmama ve bu projeyi engellemek için bu ülkelerin başta gazını almak üzere bir dizi önlemler almaktadır. Ayrıca Yukarı Karabağ meselesini ve Türkiye-Ermeni yakınlaşmasını kullanarak Türkiye ile Azerbaycan'ın arasını açmak ve Azerbaycan'ın bu projeye katılımının yolunu kesmek istemektedir.

Günümüzde Avrasya coğrafyasında muazzam bir jeopolitik karışıklık ve boşluk mevcuttur. Rusya örtülü ve gizli hareketlerin ustasıdır. Bu boşluğu yenedünya düzeninde Türkiye, Rusya, Çin gibi ülkeler kendi lehlerine kullanmak istemektedirler. Türkiye'nin bu bölgeye yönelik son dönemdeki olumlu açılımlarına rağmen, Ankara'nın Avrasya ve özellikle Rusya politikalarının Rusça'yı ve Rusya'yı bilmeyenler tarafından belirlenmesi, T.C. Moskova Büyük Elçiliğinde bu güne kadar çalışmış olan Büyükelçilerin ve diplomatların çoğunluğunun Rusya uzmanı olmaması ve Rusça bilmemesi Türkiye'nin bu coğrafyayı ve Rusya'yı tam mânâda anlamasını ve bu bölgede hedeflerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Rusya'nın ise kendi içinde o kadar sorun yaşamasına rağmen, haddinden fazla dış siyasetle uğraşması, elindeki enerji kaynaklarını ve bu ülkelerle yapmış olduğu ticarete sıkça siyaseti karıştırması, en yakın müttefikleri Beyaz Rusya, Ermenistan ve Kazakistan'ı bile kendisinden uzaklaştırmaktadır. Bunun en belirgin örneği, Rusya'ya en yakın ülke olan Beyaz Rusya ile bile yaklaşık 15 yıldır yürütülmekte olan "Soyuznaya Gosudarstva", yani "Birlik Devlet" olma çalışmalarında bir türlü sona gelinememiş olmasıdır. Güney Osetya ve Abhazyayı BDT ülkelerinden Rusya'nın haricinde şimdikiye dek hiç bir tanesinin tanımaması Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki etkisinin bir

başka göstergesidir. En son Beyaz Rusya Cumhurbaşkanı Aleksandır Lukaşenko yaptığı açıklamada, Beyaz Rusya vatandaşlarını Abhazy ve Güney Osetya'ya sadece Gürcü kanunlarına uygun olarak girmesi konusunda uyarmıştır.⁶⁷

6. Rusya'da Nüfusun Coğrafi Dağılımından Kaynaklanan Sorunlar ve Çin Tehlikesi

Küreselleşme olgusunun bütün gerçekliğine rağmen XXI. yüzyıl, yine bir güçler mücadelesine sahne olacak ve bazı güçler yüzyılın ilk yarısında mevcut tek süper güç olan ABD'nin karşısında yer almaya başlayacaktır. Rusya, Çin ve Hindistan'ın ABD'ye karşı ittifak oluşturabilecek Avrasya'nın büyük stratejik oyuncuları olduğu iddia edilmektedir.

Moskova yol ayrımındadır ve yeni arayışlar içindedir. Tek kutuplu dünyaya karşı olduğunu dile getirmekte ve bunu gerçekleştirebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmakta, Çin'in de içinde olduğu BRIC⁶⁸ ve ŞANG-HAY⁶⁹ gibi örgütlenmelere gitmektedir. Rus-Çin ilişkileri birçok noktada biraz da dünyaya gözdağı vermek için uyum içinde gibi gözükse de iki ülke arasındaki ikili ilişkileri kilitleyen ciddi ihtilaf noktaları vardır. Bunlar, ülkeler arasındaki kültür farklılığı, Rusya'daki milliyetçilik akımları, Çin ile hâlâ bir çözüme kavuşturulamamış tarihsel sorunlar, Rusya'daki Çin nüfusu, Pekin'in Rusya Federasyonu'nun Uzak Doğu ve Sibirya bölgesine yönelik politikası ve emelleri olarak sıralanabilir. Rusya'da en fazla konuşulan ve tartışılan konuların başında demografik sorunlar ve Çin tehlikesi gelmektedir.

Rusya nüfusunun dağılışı bölgeler yönünden ele alındığında, her ne kadar topraklarının büyük kısmı Asya içinde kalıyorsa da (Şekil 1), nüfusunun % 79,3'ten fazlası Ural Dağları'nın batısında, dolayısıyla da Avrupa kıtası içinde yaşamaktadır. En önemli nüfus toplanma alanları da Moskova'nın da içinde bulunduğu Merkez ve Privoljski Federal bölgeleridir. Topraklarının 2/3'ünün bulunduğu Uzak Doğu ve Sibirya Federal bölgeleri (nüfusun % 18,4'ü) ile Ural Federal bölgesinde bulunan Tümen

⁶⁷ Kseniya Salyanskaya, "Lukasenko Padderjal Guruziyu", 23.07.2009, http://www.gazeta.ru/politics/2009/07/23_a_3226129.shtml, Erişim:23.07.2009

⁶⁸ İlk defa Goldman Saks tarafından 2001 yılında kullanılmış olup, gelişmekte olan ülkeler Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in ekonomilerini kastetmek için kullanılır. BRIC, bu ülkelerin İngilizce isimlerinin baş harflerinden oluşur (Brasil, Russia, India, China).

⁶⁹ 2001 yılında kurulmuş Çin, Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan'dan oluşan uluslararası bölgesel örgüt.

oblastını⁷⁰ içine alan Asya kısmında ise nüfusun sadece % 20,7'si yaşamaktadır.

Tablo 5: Rusya Nüfusunun Federal Bölgelerine Göre Dağılımı

Federal Bölge (Okrug)	Nüfus miktarı 1989 (Bin kişi)	Nüfus miktarı 2002 (Bin kişi)	Nüfus miktarı 2009 (Bin kişi)	Ülke genelindeki Payı 2009 (%)
Rusya Federasyonu	147 400	145 274	141 903	100
Merkez	38 115	36 482	37 121	26,2
Privoljski	31 805	31 642	30 157	21,5
Güney	20 666	21 471	22 901	15,8
Kuzey-Batı	15 279	14 259	13 462	9,6
Ural	12 527	12 520	12 254	8,5
Sibiryaya	21 077	20 542	19 545	13,8
Uzak Doğu	7 941	7 038	6 460	4,6

Kaynaklar: Goskomstat Rossii, 2009; *Demoskop Weekly*, 2009.

Ülke topraklarının 1/3'üne tekâmül eden Rusya'nın Uzak Doğu bölgesinde 6,4 milyon insan yaşamakta olup, tabloda görüldüğü üzere 2002 yılından günümüze bu bölgede 578 binlik, Sibiryaya bölgesinde ise 997 binlik bir nüfus azalması yaşanmıştır, aslında bu rakam daimi ikametgâh⁷¹ adresleri göz önünde bulunarak hesaplanmış olup gerçekte bu sayı daha da azdır.⁷²

Ural dağları sadece Asya ile Avrupa kıtası arasında değil, Rusya içindeki bölgelerin gelişmişliklerine göre de suni bir sınır teşkil etmektedir. Özellikle son dönemde Rusya'nın Orta Asya ülkelerinde yaşayan etnik Rusları nüfusu azalan Uzak Doğu ve Sibiryaya bölgelerine yerleştirmek için, bu insanlara vatandaşlık verme konusunda bazı kolaylaştırıcı yasal düzenlemelere gitmiştir. Rusya bu bölgelerin gelişimi ve demografik sorunlarının çözümü için bazı önlemler olsa da bunlar yetersiz kalmaktadır. Bu coğrafyada yaşayanların çoğunluğunun kendi istekleri dışında genel-

⁷⁰ Oblast: bölge

⁷¹ Rusya'da daimi ikametgâh adresinizi başka bir yere alabilmeniz için kaydınızı almak istediğiniz bölgede kendinize ait evinizin olması gerekmektedir. Mesela Uzak Doğu bölgesinden Moskova'ya göç edenlerin ev sahibi olmaları kolay olmadığından dolayı, kirada yaşamakta ve geçici kayıt yaptırmaktadırlar, nüfuslarını ise geldikleri yerde kayıtlı tutmak zorunda kalmaktadırlar. O yüzden oradaki göçün gerçek oranı resmi kayıtlara yansımamaktadır.

⁷² Dmitriy Erşov, "Kitayskiy Vopros", 19.01.2009 <http://www.kreml.org/opinions/202880460>, Erişim: 21.07.2009

de sürgün veya mecburi atama yoluyla buralara yerleştirildikleri, iklim ve hayat şartlarının bu bölgelerde zor olmasından dolayı, bu bölgeler yaşam açısından Ruslara cazip gelmemekte, bu yüzden Moskova buradan Batı bölgelerine yapılan iç göçün önünü alamamaktadır.

Yaklaşık 102 milyonu Çin'in Kuzey Doğu'sunda olmak üzere, 300 milyon Çinli ise Rusya sınırı boyunca yaşamaktadır. Rusya sınırlarının toplam uzunluğu 60,9 bin km, Rusya-Çin sınırının uzunluğu ise 4209,3 km olup, bu sınırın büyük bölümünü Amur nehri oluşturmaktadır.⁷³ 2003 verilerine göre 1,5 milyonu legal olmak üzere 6,5 milyon Çinli'nin Rusya'da yaşadığı tahmin edilmektedir, bu rakamın günümüzde daha da arttığı tahmin edilmektedir.⁷⁴ Özellikle Sibiry, Uzak Doğu ve Rusya'nın Kuzey bölgelerinden Merkez bölgeye ekonomik sıkıntılardan dolayı çok ciddi nüfus hareketliliği ve iç göç yaşanmaktadır, Rusların göç ettiği yerlere Çinliler yerleşmektedir; yani Çinlilerin bir nevi "sessiz ihtilal" yaptığı söylenebilir.

Çin'in böyle bir politika izlemesinin tarihsel bir yönü vardır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuzeydoğu bölgesindeki Heyluntsyzyan, Tszilin ve Lyanin bölgeleri ile Rusya Federasyonu'nun Primorski ve Yahudi özerk bölgesi, ayrıca Amur bölgesi ve Habaravski Kray'ının bir bölümünü ve Mogolistanın doğusunu kapsayan bölgeye *Mançurya denilmektedir. Bu bölge tamamen Çin topraklarında iken, Ruslar 24 Mayıs 1854 yılından itibaren yavaş yavaş bu bölgeye yerleşmeye başlamışlardır.*⁷⁵

Çin'in ikinci "Opium" savaşında İngiliz ve Fransızların Pekin kapılarına dayanmasını fırsat bilen Rus Çarlığı, şu an Rusya'da kalan ve Çinlilerin Dış Mançurya diye adlandırdıkları geniş petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunduğu bu bölgeyi, ilki 16 Mayıs 1858 yılında "Aygün"⁷⁶ sınır ve ticari anlaşması, ikincisi 1-13 Haziran 1858'de "Tyan-Tszin"⁷⁷ anlaşması ve üçüncüsü Rus General N.P Ignatyev başkanlığında 1-14 Kasım 1860 yı-

⁷³ Ian Bremmer, "Opasatsya li Nam Antizapadnogo Soyuza Rossii i Kitaya", 06.02.2008, <http://www.inosmi.ru/stories/06/02/08/3475/236363.html>, Erişim: 20.07.2009

⁷⁴ Ananitieskiy NAMAKON, "Uj Vibor blizitsa, a Vibora Vse Net", <http://www.namakon.ru/pic/article45.DOC>, Erişim: 18.07.2009

⁷⁵ Aleksandr Alekseyev, *Osvyeniye Russkimi Dalnego Vostoka i Russkoy Ameriki*, Moskva, 1982, str. 7-10

⁷⁶ ABIRUS, "Aydunskiy Dogovor o Granitsah i Vzaimniy Torgovle 1858 g.", <http://abirus.ru/content/564/623/626/632/743/11211.html>, Erişim: 30.07.2009

⁷⁷ ABIRUS, "Traktat Mejdu Rossiyey i Kitayem Ob Opreddenii Vzaimnih Otnosheniy Tyan-Tszin", <http://abirus.ru/content/564/623/626/632/743/11212.html>, Erişim: 30.07.2009

İinda bir önceki iki anlaşmanın kesin olarak onaylandığı dayatma ek Pekin Antlaşmasıyla ele geçirmiştir.⁷⁸

Günümüzde Çin bu anlaşmaların adaletsiz olarak yapıldığını savunmakta ve kabullenmek istememektedir. Çin’de okullarda tarih kitaplarında “Batı Sibirya (Tomsk bölgesini de içine alacak şekilde) geçici olarak kaybedilmiş Çin toprağıdır” denilmekte olup, bu bölgelerin Çin’e ait olduğu ve Rusya’nın verme konusunda direndiğı öğretilmektedir.⁷⁹

Şekil 1: Rusya Federasyonu Federal B Bölgesi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çin Komünist Partisinin ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurucularından ve ilk başkanı, ayrıca söylediğı sözlerin bir çoğı hedef ve slogan olarak kabul edilen Mao Zedong “Sovyetler Birliğı (Rusya) haddinden fazla toprak işgal etmiştir: Yaklaşık yüz yıl önce Ruslar ikili anlaşmaları ihlal ederek, Baykal gölünün oradan Boli (Habarovsk), Hayşenveyem (Vladivostok) ve Kamçatka yarım adası olmak üzere Doğuya doğru bütün bölgeyi kopararak almışlardır. Bu hesabı kapatmak o kadar kolay değıl. Biz bununla alakalı Ruslarla daha hesaplaşmadık” demiştir.⁸⁰

⁷⁸ ABIRUS, “Pekinsiy Dopolnitelny Dogovor. 1860 g.”, <http://abirus.ru/content/564/623/626/632/743/11213.html>, Erişim: 30.07.2009

⁷⁹ Primorskoye Kravayevoye Otdeleniye Kompartii Rossiyskoy Federatsii, <http://www.pkokprf.ru/Info/3402>, Erişim:10.08.2009

⁸⁰ Sergey Lavrenov i Igor Popov, *Sovetskiy Soyuz v Lokalnih Voynah i Konfliktah*, Moskva, 2003, http://www.milresource.ru/USSR_in_Wars.pdf, Erişim: 10.08.2009

SSCB'nin dağılmasından sonra Çinli tüccarlar Sibirya ve Dış Mançurya ile çok yoğun bir ticari ilişki geliştirdiler. Dış Mançurya bölgesindeki Vladivastok, Habarovsk kenti ile Sibirya bölgesindeki İrkutsk, Ulan-Ude, Novosibirsk vb. merkez niteliğindeki kentlerde Çinlilerin ciddi nüfusu olup, ticaret ve hizmet sektörünün kontrolünü ele geçirmiş oldukları iddia edilmektedir. Özellikle sınır bölgelerinde ticaret tamamen Çin'e bağımlı hale gelmiş durumdadır.

Mao Zedong'un dediği gibi, Çin Rusya ile olan hesabını daha kapatmamış gözükmektedir. Bu çerçevede Rusya'nın 19. yüzyılda Çin'e zayıf olduğu dönemde uygulamış olduğu benzer bir siyaseti, Çin, Rusya'nın günümüzdeki durumundan faydalanıp uygulamak ve Rusya sınırları içinde bulunan Dış Mançurya'yı geri almak isteyip istemediği sorusu gündeme gelmektedir. Çin'in Rusya'nın Sibirya bölgesine yönelik siyasetini incelediğimizde gözükten bunun Dış Mançurya'yla da sınırlı kalmayacağı yönündedir.

Benzer tarihsel bir sorun Rusya ile Japonya arasında da yaşanmaktadır. İkinci Dünya Savaşında Sahalin adasını ve geçici olarak SSCB'ye bıraktıklarını öne sürdüğü Kuril adalarını kaybeden Japonya, 2009 yılında parlamentoda almış olduğu tek taraflı bir kararla Rusya'ya bağlı Kuril adalarının Japon toprağı olduğunu ilan etti. Uzak Doğu ülkelerinde zaman dediğimiz birim farklı işlemekte olup, bazıları için artık uzak gibi gözükten I. ve II. Dünya Savaşı yılları onlar için daha dün olmuş gibi tazeliğini korumaktadır. Özellikle bu adaların bulunduğu Ohot Denizinin dünyanın en zengin balık rezervlerinden birine sahip olması ve Japonya nüfus yoğunluğunun ülke içinde sorun teşkil etmesi sebebiyle Japonya'nın önümüzdeki dönemde bu bölgeleri geri alma yönündeki çabalarını devam ettirmesine neden olabilecektir.

Özellikle Sibirya bölgesine yönelik ABD üst düzey yetkililerinin kâfalarada soru işareti uyandıran bazı açıklamaları olmuştur. Eski Dışişleri bakanı Madeleine Korbelt Albright 2005 yılında "Sibirya gibi bir bölge, tek bir ülkeye ait ise adalet bunun neresinde, Sibirya'nın zenginliklerinin sadece Rusya'ya ait olması haksızlık, Sibirya'yı uluslararası gücün denetimine vermek lazım",⁸¹ Condoleezza Rice ise Dışişleri Bakanırken "Sibirya tek bir devletin toprağı olamayacak kadar büyük bir bölge"⁸² demiştir.

⁸¹ Sergey Yevseyev, "Neftegaz", "Rossiya ne Otdast Sibir Zapadu", 17.01.2008, <http://www.neftegaz.ru/analisis/view/6482>, Erişim: 10.09.2009

⁸² Yuriy Voronov, "Problema Sibiri – v Neravnomenom Razvitii", 2005, <http://www.kreml.org/opinions/>

Sonuç

Başbakan Putin Rusya'nın güvenliğine yönelik en büyük tehdit olarak demografik sorunları göstermiş ve Rusya Hükümeti doğum oranını arttırmak amacıyla ikinci çocuğa 10 bin ABD doları yardım verilmesi gibi teşvik politikaları uygulamaya başlamıştır. Alınan bu önlemlerle doğum oranlarında artış sağlanmasına ve eski SSCB ülkelerinde yaşayan sadece etnik Rusların değil, Tatar, Ukraynalı ve Beyaz Rusların da genelde Rusya'ya göç etmesine rağmen, ülkede ölüm oranı doğumdan 1,5 kat fazla olduğundan tedbirler sorunu çözmekte yeterli olamamaktadır.

Rusya'nın en sorunlu yılları diye tarih kitaplarına geçen 1990'lı yıllarda ülke nüfusu yaklaşık 2 milyonluk bir azalma göstermişken, Rusya'nın yeniden dirilişi olarak ifade edilen son 7-8 yıllık zaman diliminde ülkeye gelen aşırı dış göçe rağmen 4 milyon civarında bir azalma yaşanmıştır. Bu rakam günümüzde Rusya'nın aslında sosyo-ekonomik olarak nasıl bir durumda olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir.

Kosova'nın bağımsızlığıyla uluslararası hukukta bir kapı aralanmış ve Rusya'nın Güney Osetya ile Abhazya'yı tanıması belki de Rusya'nın en büyük siyasi hatası olmuştur. Rusya tam bir Rus ruleti oynamaktadır. Rusya demografik, etnik ve sosyo-ekonomik sorunları çözmediği, üniter yapıdan çok federal yapıya yönelmediği ve subyektler arasındaki ekonomik uçurumu kapatmadığı takdirde, hem ekonomik kriz, hem de başta Çin ve ABD olmak üzere kendi üzerinde oynanan dış siyasi oyunlardan dolayı, Avrasya coğrafyasında süper güç olmak bir tarafa, elindekilerden de olabilir.

KAYNAKÇA

- ABIRUS. “Aydunskiy Dogovor o Granitsah i Vzaimniy Torgovle 1858 g.”, <http://abirus.ru/content/564/623/626/632/743/11211.html>, Erişim: 30.07.2009
- ABIRUS. “Traktat Mejdu Rossiyei i Kitayem Ob Opredelenii Vzaimnih Otnosheniy Tyan-Tszin”, <http://abirus.ru/content/564/623/626/632/743/11212.html>, Erişim: 30.07.2009
- ABIRUS. “Pekinsiy Dopolnitelniy Dogovor. 1860 g.”, <http://abirus.ru/content/564/623/626/632/743/11213.html>, Erişim: 30.07.2009
- AIDS Foundation East West. (10.07.2009) “Godovoj Otchet 2008”, http://www.afew.org/fileadmin/data/Publications_and_glossaries/AFEW_AnnualReport_2RusOk_2008.pdf
- Alekseyev, A.I. *Osvayeniye Russkimi Dalnego Vostoka i Russkoy Ameriki*, Moskva, 1982.
- Ananiçeşkiy NAMAkon. “Uj Vıbor blizitsa, a Vıbora Vse Net”, <http://www.namakon.ru/pic/article45.DOC>, Erişim: 18.07.2009
- BBC RUSSIAN. “Rossiykiye Soldati Svodyat Şeti s Jiznyu”, 24.04.2008, http://news.bbc.co.uk/hi/russian/russia/newsid_7364000/7364825.stm, Erişim: 15.07.2009
- Bremmer, Ian. “Opasatsya li Nam Antizapadnogo Soyuzu Rossii i Kitaya”, 06.02.2008, <http://www.inosmi.ru/stories/06/02/08/3475/236363.html>, Erişim: 20.07.2009
- Demoskop Weekly*. “Pervaya Perepis Naseleniya Rossiyskoy Imperii 1897 g.”, http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97.php, Erişim: 10.07.2009
- Demoskop Weekly*. “O Yevreyah v Rosii”, No:177-178, 8-21.10.2004, <http://www.demoscope.ru/weekly/2004/0177/gazeta017.php>, Erişim: 06.07.2009
- Demoskop Weekly*. “Çislennost i Razmeşeniye Naseleniye Federalnih Okrugov, 1926-2002”, http://www.demoscope.ru/weekly/knigi/ns_r01/pril_2.html, Erişim: 10.08.2009
- Demoskop Weekly*. “Natsionalnij Sostav Naseleniya po Respublikam SSSR”, http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_89.php, Erişim: 10.07.2009

- Eršov, S.A. *Velikaya Rus. Narodonaseleniye i Voynı I-XX v.v.*, Moskva, 1997
- Eršov, Dmitriy. “Kitayskiy Vopros”, 19.01.2009 <http://www.kreml.org/opinions/202880460>, Erişim: 21.07.2009
- Federalnaya Slujba Gosudarstvennoy Statistiki. “Otsenka Çislennosti Postoyannogo Naseleniya Subyektov Rossiyskoy Federatsii”, http://www.gks.ru/free_doc/2009/demo/popul09.htm Erişim: 15.07.2009
- Federalnaya Slujba Gosudarstvennoj Statistiki. “Osnovniye İtogi Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 Goda”, <http://www.gks.ru/PEREPIS/osnitogi.htm>, Erişim: 15.07.2009
- Federalniy Sentr SPID. “Koliçestva VİÇ-İnfitsirovannıh v Rossii na 30.06.2009”, 30.06.2009, <http://hivruussia.org/stat/2009/06.shtml>, Erişim: 15.07.2009
- GİBDD Rossii. “Dorojno Transporniye Proişhtiviye v Rossii”, 2008, <http://www.gibdd.ru/documents/pdf/dtp-2008.pdf>, Erişim: 28.07.2009
- Golovan, Alexei. “Deintitulation of Children – Orphans in Russia and Development of Alternative Family Forms”, 2008, http://www.agence-adoption.fr/home/IMG/pdf/A._GOLOVAN_Paris_22_10_08.pdf Erişim: 17.07. 2009
- Goskomstat Rossii. “Ob Itogah Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 Goda”, <http://www.gks.ru/PEREPIS/report.htm>, Erişim: 20.07. 2009
- Goskomstat Rossii. “Naseleniye Rossii”, <http://www.gks.ru/PEREPIS/report.htm>, Erişim: 20.07. 2009
- Goskomstat Rossii. “Otsenka Çislennosti Pastoyannogo Naseleniya Subyektov Rossiyskoy Federatsii na 1 Yanvary 2009 g.”, http://www.gks.ru/free_doc/2009/demo/popul09.htm Erişim: 15.07. 2009
- Gosudarstvenniy Komitet Statistiki Ukraini. “Çislennost i Sostav Nasele niye Ukraini po İtogam Vseukraynskoy Perepisi Naseleniya 2001 g.”, <http://www.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/>, Erişim: 01.07. 2009
- İlinskiy, İ.M. “Molodej Kak Buduşee Rossii v Kategoriyah Vojnı”, Rossiyskoye Obşestvo, 2005, http://www.mosgu.ru/nauchnaya/ZPU/2005_3/Ilynskiy/index.pdf, Erişim: 10.07.2009

- Institut Demograficheskikh Issledovaniy. "Migratsiya", 17.11.2006, http://www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=21&idArt=609, Erişim: 05.07.2009
- Jackson, Bruce. "Demokratiya v Rossii", 18.02.2005, <http://www.inosmi.ru/stories/01/05/29/2996/217337.html>, Erişim: 30.07.2009
- Kazakistan Respublikasi Statistika Agenttigi. "Çislennost na Naçala 2009 Goda", 2009, <http://www.stat.kz/digital/naselsenie/DocLib/hs2009naq.xls>, Erişim: 25.07.2009
- Korotayev, D.A. i D.A. Halturina. *Alkogolnaya Katastrofa i Vozmojnosti Gosuderstvennoy Politiki v Preodelenii Alkogolnoj Sverhsmertnosti v Rossii*, - M. LENAND, 2008
- Latvijas Īdzīvotāju Sadalījums Pec Nacionala Sastava un Valstiskas Piederibas. "Latvijas Īdzīvotāju Salījums pec Nacionala Sastava un Valstiskas Piederibas, 2009", 2009, http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/dokuments/ISVN_Latvija_pec_TTB_VPD.pdf Erişim: 05.06.2009
- Lavrenov, Sergey i Igor Popov. *Sovetskiy Soyuz v Lokalnih Voynah i Konfliktah*, Moskva, 2003, http://www.milresource.ru/USSR_in_Wars.pdf, Erişim: 10.08.2009
- Malahov, Yevgeniy. "Skolko Russkih na Ukrayne", 2003, <http://www.antropotok.archipelag.ru/text/a192.htm>, Erişim: 22.07.2009
- Manuilov, A.A. *Pervaya Vseobşaya Perepis Naseleniya Rossiyskoy Imperii 1897 Goda*, Moskva, 1906, <http://www.hist.msu.ru/Labour/Census1897/text.pdf>, Erişim: 13.07.2009
- Ministerstva Ekonomiçeskava Razvitiya Rossiyskoy Federatsii. 2008, http://www.economy.gov.ru/wps/wcm/connect/economylib/mert/resources/8fc54a004999a7a8b57bb7be213d6ed5/csrc200805040080.doc#TTIT1_6, Erişim: 20.07.2009
- Mindzdrasocrazvitiya Rossii. "Vtoraya Konferansiya po VIÇ/SPIDA v Vostochnoj Evrope i Sentralnoj Azii", 2008, <http://www.minzdravsoc.ru/events/aids-conf>, Erişim: 23.07.2009
- Mindzdrasocrazvitiya Rossii. "Dve Mirniy Den Barbı s Tuberkulozam", 2008, <http://www.minzdravsoc.ru/health/prevention/0>, Erişim: 24.07.2009

- Nation Master. "Crime Statistics Murders (most recent) by Country", 2009, <http://www.nationmaster.com/graph/crime-murders>, Erişim: (15.07.2009)
- Natsionalnoye Buro Statistiki Respubliki Moldova. "Perepis Naseleniye 2004", 2009, http://www.statistica.md/recensamint/Nationalitati_de_baza_ro.xls, Erişim: 05.06.2009
- Natsionalnaya Statisticheskaya Sluzhba Respubliki Armeniya. "Demografiya", 2009, <http://www.armstat.am/ru/?nid=126&thid=demo&submit=%D0%9F%D0%BE%D0%B8%D1%81%D0%BA>, Erişim: 05.07.2009
- Newsru. "V RF – 50 Tıs. Skinhedov, a Vo Vsem Mire – 70 Tısyaç", 18.04.2005, <http://www.newsru.com/russia/18apr2005/skins.html>, Erişim: 15.06.2009
- Newsru. "V Rossii Tretya Volna Bezprizornasti, Beznadzornasti, Negratnasti i Prestupnasti Podroskov", 01.06.2005, <http://www.newsru.com/russia/01jun2005/generation.html>, Erişim: 14.07.2009
- Nyu-Yorkskiy İnstitut Zdravoohraneniya. "Tüberküloz v Rossii", 2001, <http://www.tuberculosis.ru/>, Erişim: 22.07.2009
- OON. "Novosti Obyeinenny Natsii", 13.03.2007, <http://www.un.org/russian/mobile/fullstorynews.asp?newsID=7202>, Erişim: 05.07.2009
- Pensionnij Fond Rossiyskoy Federatsii. 2009, <http://pfrf.ru/> Erişim: 24.07.2009
- Perevedentsev, V.İ. "Demografiçeskiye Perspektivi Rossii", *İnstitut Sotsialno-Politiçeskih İsledovaniy Rossiyskoy Akedemii Nauk*, 2007, <http://www.isras.ru/files/File/Socis/2007-12/perevedentsev.pdf>, Erişim: 15.07.2009
- Pervij Kanal Rossii. "Moldavane, Tadjiki, Armeyane i Gruzini Doljni Obyedınitsya v RF v Ediniy Soyuz Diaspor", 01.04.2007, http://www.1tv.ru/owa/win/ort6_main.main?p_news_title_id=101823&p_news_razdel_id=1, Erişim: 25.07.2009
- Prezident Rossii. "Kostitutsiya Rossii, Federativnoye Ustroystvo Statya 65", 2009, <http://www.kremlin.ru/articles/ConstChapter3.shtml> 2009, Erişim: 23.07.2009

- Prezident Rossii, “Poslaniye Federalnomu Sobraniyu 2005 g.”, 2005, http://www.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtml, Erişim: 15.07.2009
- Primorskoye Kravayevoye Otdeleniye Kompartii Rossiyskoy Federatsii. <http://www.pkokprf.ru/Info/3402>, Erişim: 10.08.2009
- Raşin, A.G. *Naseleniye Rossii za 100 let (1811-1913 gg.)*, Moskva 1956.
- Respublika Uzbekistan Portal Gosudarstvennoy Vlasti. “Naseleniye i Trudoviye Resursi”, 2009, <http://www.gov.uz/ru/ctx.scm?sectionId=106&contentId=474>, Erişim: 22.07.2009
- RİA Novosti. “Ejednevno v Rosii ot Narkotikov Gibnut 80 Çelovek”, 12.02.2009, <http://www.rian.ru/society/20090212/161898045.html>, Erişim: 28.07.2009
- Rıbalovskiy, L.L. “Strategiya Demografiçeskogo Razvitiya Rossii Na Blijajşıye 20 Let”, *İnstitut Sotsialno-Politiçeskih İsledovaniy Rossiyskoy Akedemii Nauk*, 26.01.2006, http://www.ispr.ru/Confer/Demopolit/Content/Demopolit_01.pdf, Erişim: 15.07.2009
- Rodionova, İ.A. i T.M. Bunakova. *Ekonomiçeskaya Geografiya*, Moskovskiy litsey, Moskva, 2006, s. 341-436
- Salyanskaya, Kseniya. “Lukasenko Padderjal Guruziyu”, 23.07.2009, http://www.gazeta.ru/politics/2009/07/23_a_3226129.shtml, Erişim: 23.07.2009
- Sandakova, Anna. “Rossiya –Territoriya Sirot”, 14.12.2008, <http://www.cirota.ru/papers/?id=447&ids=0>, Erişim: 25.07.2009
- Sovet Muftiyev Rosii. 2009, <http://www.muslim.ru/1/cont/33/35/933.htm>, Erişim: 17.07.2009
- Tekekanal Rossiya. “Rossiya na Pervom Meste po Çıslu Politiçeskih Ubiyts”, 20.04.2003, <http://www.vesti7.ru/news?id=2284>, Erişim: 29.07.2009
- UNICEF. “Analiz Polojeniyete Detej v Rossiyskoy Federatsii”, 2007, http://www.unicef.org/russia/ru/ru_ru_situation-analysis_170907.pdf, Erişim: 21.07.2009
- UNICEF. “Viç/Spid”, 2009, http://www.unicef.org/russia/ru/hiv_aids.html, Erişim: 22.07.2009

- UNICEF. “Torgovlya s Ludmi v Rossskiykoj Federatsii”, 2006, http://www.unicef.org/russia/ru/ru_human_trafficking_rus.pdf, Erişim: 18.07.2009
- Uzbekistan Central Intelligence Agency. 2009, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html#Geo>, Erişim: 22.07.2009
- Vasin, Sergey. “Rossiya Stareet Huje Durugih Stran”, *Demoskop Weekly*, No: 357-358, 15-31.12.2008, <http://demoscope.ru/weekly/2008/0357/tema04.php>, Erişim: 06.07.2009
- Voronov, Yuriy. “Problema Sibiri – v Neravnomernom Razvitii”, 2005, <http://www.kreml.org/opinions/105162368>, Erişim: 10.08.2009
- Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 Goda. “Naseleniye po Grajdanstvu i po Vozrastnim Gruppam”, 2007, http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_04_2_07.htm, Erişim: 15.07.2009
- Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 Goda. “Natsionalnij Sostav Naseleniya”, 2002, http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_04_01.htm, Erişim: 17.07.2009
- Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 Goda. “Naseleniye Uçtennoye pri Vserossiyskoj Perepisi Naseleniya 2002 Goda”, 2002, http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_01_01.htm, Erişim: 18.07.2009
- Yevseyev, Sergey. “Neftegaz”, “Rossiya ne Otdast Sibir Zapadu”, 17.01.2008, <http://www.neftegaz.ru/analisis/view/6482>, Erişim: 10.09.2009
- World Health Organization. “Epidemiological Fact Sheet on HIV and AIDS Core Data on Epidemiology and Response Russian Federation”, 2008, http://apps.who.int/globalatlas/predefinedReports/EFS2008/full/EFS2008_RU.pdf, Erişim: 21.07.2009
- World Health Organization. 2005, http://www.who.int/mental_health/media/russ.pdf, Erişim: 22.07.2009